

Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΟΣ*

Υ Π Ο

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΝΗΣΙΩΤΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Τὰ σχόλια ταῦτα ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος τῆς τελευταίας Συνελεύσεως τῶν μελῶν τοῦ Τμήματος «Πίστις καὶ Τάξις» τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1974 εἰς Ασσερα τῆς Γκάνας μᾶς ἀναγκάζουν νὰ θέσωμεν τὸ ἐρώτημα, ἐν τέλει, περὶ τῆς αἰτίας, ἡ ὁποία προεκάλεσε ἀπὸ θεολογικῆς ἐπόψεως τὴν ἐκλογὴν του, τὴν ἀναφορὰν αὐτοῦ ὄχι μόνον εἰς τὰ αὐστηρῶς θεολογικά, ἀλλὰ καὶ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ μετὰ τῶν νέων τάσεων εἰς τὸν χῶρον τῆς συστηματικῆς θεολογίας, αἱ ὁποῖαι ἀσφαλῶς προϋποτίθενται. Διότι, ὡς ἤδη παρατηρήθη, οἱ διευθύνοντες τὸ Τμήμα τοῦτο δὲν ἔχουν δικαίωμα ἀυθαίρετου ἐκλογῆς ἐνὸς θέματος μελέτης, ὅπως τοῦ «Δίδειν ἀπολογία τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος», οὔτε πολὺ περισσύτερον τῆς μεθόδου καὶ τῶν ἐιδικωτέρων θεμάτων αὐτοῦ. Ταῦτα καθορίζονται ὑπὸ τῶν παρατηρουμένων τάσεων γενικῶς εἰς τὴν σημερινὴν Θεολογίαν, τῶν ἐνδιαφερόντων τῶν ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον οὗτοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐξυπηρετήσουν διὰ τῆς ἐκλογῆς καὶ μελέτης ἐνὸς παρομοίου θέματος.

Διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν λοιπὸν καὶ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, ὀφειλομεν καὶ πάλιν, ὡς ἐγένετο καὶ εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια, νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν περιγραφὴν τοῦ συνεδρίου τῆς Ασσερα καὶ νὰ ὀμιλήσωμεν διὰ τὰς προϋποθέσεις τῆς ἐκλογῆς τοῦ θέματος τούτου, τὴν σχέσιν αὐτοῦ μετὰ τῶν συγχρόνων τάσεων εἰς τὴν σύγχρονον συστηματικὴν θεολογίαν καὶ τὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον δύναται νὰ παίξῃ ἓνα παρόμοιον θέμα εἰς τὴν θεολογικὴν σκέψιν σημερινῶν. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἶναι ἀπαραίτητα διὰ νὰ γίνῃ μία ἀξιολόγησις τοῦ ἐν λόγῳ θέματος ἀπὸ θεολογικῆς πλευρᾶς, οὕτως ὥστε νὰ καταστῇ ἐπίσης δυνατὴ ἡ τελικὴ ἀξιολόγησις αὐτοῦ καὶ τῆς μεθόδου ἐξετάσεώς του ἀπὸ τῆς ἰδικῆς μας ὀρθοδόξου ἐπόψεως. Καίτοι εἰς τὰ προηγούμενα τρία κεφάλαια ἐγένετο παρεμπιπτόντως λόγος περὶ τῶν ζητημάτων τούτων, εἶναι ὅμως ἀπαραίτητον νὰ γίνῃ τῶρα εἰδικὴ κριτικὴ ἐπισκόπησις εἰς τὸ προσεχὲς κεφάλαιον τῶν προϋποθέσεων αὐτῶν. Τοῦτο, ἄλλωστε, ἐνδιαφέρει ἀμέσως ὅλους ἐκεῖ-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 291 τοῦ προηγούμενου τεύχους.

νους, οἱ ὅποιοι δὲν θὰ περιορισθοῦν ἀπλῶς νὰ διαβάσουν τὰ πορίσματα τοῦ ἐν λόγῳ συνεδρίου, ἀλλὰ καὶ μέσῳ αὐτῶν θὰ ἐπιχειρήσουν μίαν βαθυτέραν κριτικὴν ἀνάλυσιν τῶν θεολογικῶν προϋποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπέβαλον τὴν ἐκλογὴν καὶ ἐξέτασιν τοῦ θέματος «δίδειν λόγον τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος», ὡς ἐγένετο.

4. Η ΕΚΛΟΓΗ ΚΑΙ ΕΞΕΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΤΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Αἱ γενόμεναι ἤδη παρατηρήσεις εἰς τὰ προηγούμενα θὰ ἐπληροφόρησαν τὸν ἀναγνώστην περὶ τῶν ἐπιπτώσεων τῆς μελέτης ἐνὸς τοιούτου θέματος εἰς τὸν χῶρον τῆς ἐκφράσεως τῆς ὁμολογιακῆς θεολογίας, τῆς σχέσεως αὐτῆς μετὰ τοῦ κεντρικοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος τῆς ἐλπίδος, τῶν ἱστορικῶν—ἐσχατολογικῶν αὐτοῦ διαστάσεων καὶ τῆς διευρύνσεως τοῦ θέματος τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος ἐντὸς τοῦ σημερινοῦ ἰδεολογικῶς βαθύτατα διχασμένου κόσμου καὶ τῶν διαφόρων ἀντιθέσεων λόγῳ τῶν κοινωνικοπολιτικῶν προβλημάτων καὶ τοῦ ἀγῶνος ἀπὸ κοινῶν Χριστιανῶν εἰς διαφόρους Ἐκκλησίας καὶ ἀδιακρίτως δογματικῶν διαφορῶν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν ὑπαρχουσῶν διαρθρώσεων τῶν κοινωνιῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπάρχει οἰκονομικὴ ἐκμετάλλευσις τῶν ἀδυνάτων καὶ καταπίσεις αὐτῶν λόγῳ φυλετικῶν ἢ πολιτικῶν διακρίσεων. Παρίσταται τῶρα ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν εἰς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον τοῦτο ἄρθρον τὰ θεολογικὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα γενικῶς τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος τούτου καὶ τὸν τρόπον ἐξετάσεώς του, διὰ νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐξαγωγὴν ὠρισμένων συμπερασμάτων διὰ τὴν σύγχρονον συστηματικὴν θεολογίαν καὶ τὸν τελικὸν θεολογικὸν χαρακτηρισμὸν ὡς θέματος τῆς θεολογίας ταύτης.

α. Θεολογικαὶ προϋποθέσεις τῆς ἐκλογῆς τοῦ θέματος. Κατ' ἀρχὰς δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι κανεὶς ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι παρακολουθοῦν τὰς ἐξελίξεις ὠρισμένων τάσεων εἰς τὴν σύγχρονον συστηματικὴν θεολογίαν, δὲν θὰ πρέπη νὰ ἐκπλαγῆ, διότι ἡ χριστιανικὴ ἐλπίς ἐξελέγη ὡς τὸ κεντρικὸν θέμα μελέτης τῆς συνελύσεως τῶν μελῶν τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως». Ἡ ἔμφασις εἰς τὸ θεολογικὸν περιεχόμενον τῆς Ἐλπίδος εἶναι σαφῆς εἰς τὰ ἔργα τῶν πλέον διακεκριμένων συστηματικῶν θεολόγων, λόγῳ ἀφ' ἐνὸς τῆς μέσῳ αὐτῆς δυνατότητος συσχετίσεως τῆς Θεολογίας μετὰ τῶν συγχρόνων ἰδεολογικῶν καὶ πνευματικῶν τάσεων ἐν γένει καὶ κυρίως τῆς δυνατότητος συμπτώσεως τῆς χριστιανικῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς μετὰ τῶν συγχρόνων κοινωνικοπολιτικῶν ἀγῶνων πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς δικαιοσύνης εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἐντόνου ἐσχατολογικοῦ χαρακτῆρος τῆς συγχρόνου συστηματικῆς Θεολογίας, ἡ ὁποία ἀντιπαλαίει δι' αὐτοῦ ἔναντι τῶν

ποικιλομόρφων πολιτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μεσιανισμῶν μιᾶς ἀνθρωποκεντρικῆς τεχνολογικῆς ἐποχῆς.

Εἶναι σαφές ὅτι ἡ ἐκλογή τοῦ θέματος τούτου προϋποθέτει θεολογικὴν ἀνησυχίαν ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς θεολογικῆς σκέψεως ἐντὸς τοῦ συγχρόνου κόσμου, ἀλλὰ καὶ μίαν ὠρισμένην ὠρίμανσιν, σοβαρότητα καὶ συνέπειαν θεολογικῶς. Τοῦτο εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα δοκιμασίας τῆς θεολογίας, ἐν γένει, εἰς ἓνα ἀποξενούμενον συνεχῶς καὶ περισσότερον θρησκευτικῶν προϋποθέσεων καὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις προκαταλήψεων κόσμον, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἐπιβάλλει εἰς τὴν θεολογικὴν διανόησιν μεγαλύτεραν συνέπειαν μεταξύ σκέψεως καὶ πράξεως, σχέσεων μετὰ τῶν συλλογικῶν ἐκφράσεων ἀνθρωπίνης υπάρξεως (κράτους - κοινωνίας - οἰκογενείας) καὶ τῶν προβλημάτων μιᾶς νέας γενεᾶς, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ μετοχὴν ἕλων τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων εἰς τὴν κοινὴν προσπάθειαν ἕλων τῶν ἀνθρώπων διὰ μιάν καλυτέραν κοινωνικῶς καὶ διεθνῶς πανανθρωπίνην οἰκογένειαν.

Ἐπομένως, ἡ ἑνασχόλησις τῆς Θεολογίας εὐρύτερον μετὰ τῶν κοινωνικοπολιτικῶν θεμάτων ἐμφανίζεται νὰ εἶναι προῖον καθαρῶς θεολογικῆς ὠριμάνσεως καὶ δὲν ἔχει ἄμεσον σχέσιν καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ἐξάρτησιν ἀπὸ τῆς στενῶς ἐννοουμένης πολιτικῆς. Ἡ πιθανὴ ἀντίθεσις, διὰ τοῦτο, ὠρισμένων θεολογικῶν πνευμάτων ἐναντίον τῆς διευρύνσεως τῶν θεολογικῶν διαφερόντων τῆς συστηματικῆς θεολογίας σήμερον δὲν ἐμφανίζεται εἰς τοὺς ὑπερασπιζομένους τὴν διεύρυνσιν ταύτην ὡς ἀντιδραστικὴ πολιτικὴ κίνησις, ἀλλ' ὡς ἀδιαφορία ἐναντι τῶν θεολογικῶν προϋποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπιβάλλουν συνεπῆ θεολογικὴν σκέψιν καὶ δρᾶσιν. Δυναμέθα νὰ ἀναφερθῶμεν περιληπτικῶς εἰς μερικὰς τῶν τάσεων αὐτῶν, διὰ νὰ κατανοήσωμεν ἐν συνεχείᾳ τὰς νέας μορφὰς συστηματικῆς θεολογίας, αἱ ὁποῖαι ἀναφαίνονται εἰς τὴν σύγχρονον θεολογίαν.

Π ρ ὠ τ ο ν, ἡ προσπάθεια συνεπείας εἰς τὸν χῶρον τῆς Χριστολογίας ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς προσεκτικῆς σπουδῆς ἐκ νέου τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ μακρὰν ρωμαντικῶν προτύπων, τὰ ὁποῖα προσέδιδον εἰς τὸν ἐνσαρκωμένον Λόγον ἐξωτερικὴν αἴγλην, ἐπιφανειακὴν δόξαν καὶ ἀμεριμνησίαν ἐνώπιον τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ πάθους τῆς ἀνθρωπίνης ὁμαδικῆς υπάρξεως καὶ τῆς ἀνάγκης μεταβολῆς αὐτῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν ἐνὸς δυναμικοῦ κηρύγματος, τοῦ ὁποίου Ἀρχὴ καὶ πρῶτος φορεὺς ὑπῆρξεν ὁ Χριστός. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ὁμιλήσῃ περὶ Ἐλπίδος θεολογικῶς, ὀφείλει νὰ συλλάβῃ τὸ θέμα μέσῳ τῆς πραγματιστικῆς, ρεαλιστικῆς, μακρὰν τῶν ψευδῶν ἰδανικῶν καὶ εὐκόλων λύσεων γενικῆς καὶ ἀφηρημένης φύσεως, ὅπως τοῦτο ἐμφανίζεται ἐκ τῆς ζωῆς, τοῦ παραδείγματος καὶ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ ὡς ἐνσαρκωμένου Λόγου καὶ τελείου ἀνθρώπου, ζῶντος καὶ παλαιόντος κατ' ἐξοχὴν μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὑπὲρ τῶν πασχόντων κυρίως ἐξ αὐτῶν.

Ἡ συστηματικὴ θεολογία δὲν δύναται νὰ ἀγνοήσῃ τοῦτο σήμερον καὶ ὀφείλει νὰ δημιουργήσῃ ἐξ αὐτοῦ μίαν τῶν πρώτων προϋποθέσεων αὐτῆς²⁰.

Δεύτερον, τὴν ἔμφασιν εἰς τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ὄχι μόνον καὶ ἀπλῶς ὡς τὴν θριαμβευτικὴν νίκην τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ θανάτου μίαν φορὰν καὶ διὰ πάντοτε, ἀλλ' ὡς σημαίνουσιν τὴν ριζικὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ πραγματικότητι. Ἀνάστασις σημαίνει διαρκῆ καὶ συνεχῆ ἐπανάστασιν διαφορετικὴν ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας εἰς τὸ ὅτι δὲν τρέφει ἐφημέρους καὶ εὐκόλους ἐλπίδας τύπου ἀπολύτων ἰδεολογιῶν καὶ συνθημάτων, ἀλλὰ καλεῖ εἰς προσωπικὴν μεταμόρφωσιν καὶ συνεπῆ ἀγωνία καὶ πάθος μὲ τὴν βεβαιότητα τῆς τελικῆς νίκης ἐπὶ τοῦ ποικιλομόρφου κακοῦ, τὸ ὁποῖον τείνει νὰ κυριαρχήσῃ εἰς ὅλας τὰς καταστάσεις²¹. Κατὰ ταῦτα, ὁ συνδυασμὸς τῆς Ἀναστάσεως μετὰ τῆς συνεποῦς προϋποθέσεως τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ἀπλῆ ἀνάμνησις καὶ ἐορταστικὴ ἐπανάληψις αὐτῆς, ὡς νὰ πρόκειται ἀπλῶς περὶ ἐνὸς ὑπερκοσμοῦ θαυμαστοῦ μηνύματος προκαλοῦντος μίαν φορὰν κατ' ἔτος παροξυσμοὺς χαρᾶς καὶ ἐξἄλλου λαϊκοῦ πανηγυριοῦ, ἀλλὰ τὸ κατ' ἐξοχὴν δυναμικὸν γεγονός τῆς πίστεως. Χωρὶς τὴν Ἀνάστασιν τὸ κήρυγμα κενοῦται κατὰ τὸν Παῦλον καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἡ πίστις ἀποδυναμοῦται καὶ χάνει τὴν συνέπειάν της, ὡς δύναμις συνεχοῦς ἐπαναστάσεως ἐναντίον πάσης ἀδικίας καὶ ἐφάμαρτου κοινωνικῆς διαρθρώσεως, ὅπως ἀπὸ ὑποκειμενικῆς, ἀτομικῆς ἐφάμαρτου ζωῆς.

Τρίτον, τὴν πληρεστέραν ἔννοιαν τῆς παγκοσμίου Κυριότητος τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἀναγκάζει εἰς ἐπέκτασιν τοῦ κηρύγματος, τῆς θεολογικῆς σκέψεως καὶ τῆς συμφώνου δράσεως εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς πνευματικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς, πέραν δηλαδὴ τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ εὐσεβισμοῦ καὶ τοῦ ἀτομικοῦ ἠθικοῦ πουριτανισμοῦ. Ὁ Χριστὸς ὡς Κύριος πρέπει νὰ ὁμολογῆται εἰς πᾶσαν κατάστασιν, διότι εἶναι Κύριος πάσης καταστάσεως ἐν

20. Δὲν εἶναι διὰ τοῦτο παράδοξον ὅτι ἐκεῖνος ὅστις, ἔγραψε «die Theologie der Hoffnung», (München 1965), δηλαδὴ ὁ Jürgen Moltmann, συνέγραψε ἐν συνεχείᾳ καὶ τὸ ἔργον «Der gekreuzigte Gott. Das Kreuz Christi als Grund und Kritik christlicher Theologie», München, (Kaiser), 1972, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναδεικνύει μέσῳ τοῦ Χριστοῦ τὸν Θεὸν τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἀγωνισθέντα ἐντὸς τῆς ἱστορίας καὶ ἐν αὐτῇ πάσχοντα.

21. Διὰ τὴν ἐρμηνείαν αὐτὴν τῆς Ἀναστάσεως βλέπε τὸ ὥραϊον ἔργον τοῦ G. Martelet: Resurrection, Eucharistie et Genèse de l'homme, Tournai (Desclée) 1972. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐνέπνευσε καὶ τὸν γνωστὸν Γάλλον Μαρξιστὴν Roger Garaudy διὰ νὰ συγγράψῃ τὸ ἔργον του «L'Alternative», Paris (Lafont) 1972, ἐν τῷ ὁποίῳ λαμβάνει, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δυναμικῆς ἐρμηνείας τῆς Ἀναστάσεως, θετικὴν θέσιν ἐναντι τοῦ ρόλου τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑπερασπίσεως τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Ἐπίσης πρβλ. Ch. Kannegiesser: Foi en la Resurrection dela Foi, Paris (Bauchesnes) 1974.

τῆ ἱστορία, καίτοι τοῦτο θὰ πραγματοποιηθῆ ἔσχατολογικῶς ἐν τῇ πληρότητι τῆς ἀποκαλύψεως. Ἡ Κυριότης τοῦ Χριστοῦ ἐπιβάλλει εἰς τὴν συστηματικὴν Θεολογίαν συνεχῆ ἀναφορὰν καὶ ἐνεργὸν συσχετίσιον τῆς συστηματικῶς ἐκτεθειμένης χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῶν ἀρχῶν ἠθικῆς ὑπάρξεως μετὰ τῆς κρατούσης κοινωνικῆς διαρθρώσεως, μετὰ τῶν ἰδεολογικῶν ρευμάτων καὶ μετὰ τῶν ἀνθρωπιστικῶν προσπαθειῶν ἐκ μέρους τῶν «κοσμικῶν» κινήσεων καὶ κινήματων εἰς τὴν δημιουργίαν νέων δικαιότερων μορφῶν κοινωνικῆς συμβιώσεως.

Τέταρτον, εἰς τὴν ἔμφασιν τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ τῆς ἱστορίας ὡς τοῦ ὑψηλοτέρου σκοποῦ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου. Ἡ ἐνσάρκωσις καταφάσκει κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον τὴν ἀνεπανάληπτον ἀξίαν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ ἰδιαιτέρως κάθε προσπαθείας πρὸς ἐπίτευξιν ἀνωτέρου ἀνθρωπισμοῦ. Ὑπάρχει, δηλαδὴ, ἀπὸ θεολογικῆς ἀπόψεως χριστολογικὸς ἀνθρωπισμὸς (humanum), τοῦ ὁποῦο ἡ πραγματικότης ἐξαπλοῦται πέραν τῶν αὐστηρῶν ὁρίων τῆς ὁμολογιακῆς πίστεως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ εἰς τὴν προηγουμένην παράγραφον ἐκτεθέντος νοήματος τῆς παγκοσμιότητος τοῦ Χριστοῦ ὡς Κυρίου τῶν πάντων καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ νέου, τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου μέσῳ τῆς θυσίας του²².

Πέμπτον, εἰς τὴν εὐρύτεραν ἔννοιαν τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτρώσεως καὶ σωτηρίας, ἡ ὁποία δὲν περιλαμβάνει μόνον τὴν ἐξάλειψιν, τὴν ἀφῆσιν καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἀτομικῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν παλιγγενεσίαν, τὴν ἀνόρθωσιν, τὴν ἀνακαίνισιν τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ συνόλῳ τῆς κοινωνικῆς καὶ διεθνοῦς ζωῆς ἐκλαμβανομένων. Ἐναντι τῆς συστηματικῆς Θεολογίας, ἡ ὁποία καθ' ὑπερβολικὸν τρόπον ἐτόνισε τὴν ἀρνητικὴν μόνον πλευρὰν τῆς Σωτηρίας αἱ νέαι τάσεις ὑπερτονίζουν τὴν θετικὴν αὐτῆς ὄψιν. Σωτηρία ὄχι μόνον ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ὑποκειμενικῶς καὶ ἀτομικῶς, ἀλλὰ καὶ πρὸς καινὴν ζωὴν, συνεχῆ πρὸς τὰ πρόσω μεταβολὴν κοινωνικῶς καὶ παγκοσμίως. Ἡ τάσις αὕτη εἰς τὸν χῶρον τῆς σωτηριολογίας ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας τάσεις τῆς χριστολογίας διὰ τῆς καταφάσεως τῆς ἀξίας τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ τῆς ζωῆς ἐντὸς τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ τῆς παγκοσμίου ἐννοίας τῆς κυριότητος τοῦ Χριστοῦ²³.

22. Πρβλ.: τὸ ἔργον τοῦ John A. T. Robinson: *The Human Face of God*. London (S.C.M. Press) 1972 καὶ τοῦ David Jenkins: *The Glory of Man*, London (S.C.M. Press) 1967 καὶ τὰ δοκίμια αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ Humanum εἰς τὸ *Study Encounter* 6,4,1970: *Questions for the Study of Man. (The Humanum)*, p. 160 κ. ἐξ.

23. Πρὸς τοῦτο βλέπε τὸ τελικὸν ἀνακοινωθὲν τῆς ἐν Bangkok συνελεύσεως τῶν μελῶν τοῦ Τμήματος τῆς Παγκοσμίου Ἱεραποστολῆς τοῦ Παγκ. Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπὸ τὸν τίτλον *Reports of the Bangkok Conference on Salvation today: Bangkok Assembly 1973*, Geneva (W.C.C.) 1973.

Ἐκ τ ο ν, τὴν λόγῳ τῶν τάσεων τούτων ἐπέκτασιν τῶν ἀμέσων ἐνδιαφερόντων τῆς συστηματικῆς θεολογίας καὶ τὸν διάλογον αὐτῆς μετὰ τῶν συγχρόνων ἰδεολογιῶν καὶ μάλιστα ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἐπιχειροῦν δυναμικῶς καὶ ἐπαναστατικῶς διόρθωσιν τῶν δομῶν κοινωνικῆς διαρθρώσεως, ἔστω καὶ ἐὰν αἱ ὑποστηρίζονται ὑπ' αὐτῶν θέσεις ἀντιτίθενται εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, τὴν ὑπερφυσικὴν αὐτῆς καταγωγὴν καὶ τὴν πέραν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας ἀποδοχὴν ὑπ' αὐτῆς ἀνωτέρας ὑπερβατικῆς πραγματικότητος²⁴. Περαιτέρω, τὴν θετικὴν ἀντιμετώπισιν τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ τῆς προϋποθέσεως αὐτῆς, δηλαδὴ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ὑπὸ τῆς συστηματικῆς θεολογίας καὶ τῆς προσπαθείας τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπισεως τῶν δυσκόλων προβλημάτων, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦνται, ἔνεκα τῆς τεχνικῆς ἀναπτύξεως, τῆς μηχανοκρατίας, τῆς μολύνσεως τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς ρυθμίσεως τῆς ἀμέτρου καὶ ἀπερισκέπτου παραγωγικότητος εἰς μίαν πλήρως ἐκβιομηχανοποιηθεῖσαν ἐποχὴν²⁵.

Αἱ προϋποθέσεις αὐταὶ δημιουργοῦν νέας ἀφετηριακὰς θέσεις διὰ τὴν σύγχρονον συστηματικὴν Θεολογίαν. Δὲν πρόκειται δι' αὐτῶν νὰ προσβληθῇ ἢ νὰ λησμονηθῇ ἢ νὰ παραμεληθῇ ἢ βιβλικὴ ἢ ὁμολογιακὴ βᾶσις αὐτῆς, ἀλλὰ νὰ διευρυνθῇ ἢ περιοχῇ τῶν διαφερόντων τῆς καὶ νὰ συσχετισθῇ τὸ ἔργον τῆς μετὰ τῆς σημερινῆς πραγματικότητος ἐνὸς ταχύτατα μεταβαλλομένου καὶ ἰδεολογικῶς, πολιτικῶς, οἰκονομικῶς καὶ φυλετικῶς διχασμένου κόσμου. Ἄς ἴδωμεν, τώρα, τὰς ἐπιπτώσεις τῶν προϋποθέσεων τούτων εἰς τὴν σύγχρονον συστηματικὴν Θεολογίαν.

β. Νέαι τὰσεις θεολογικῆς συστηματικῆς σκέψεως. Αἱ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι προϋποθέσεις ἐδημιούργησαν εἰς τὸν χῶρον τῆς συστηματικῆς θεολογίας τὸ κατάλληλον κλίμα διὰ ν' ἀναπτυχθοῦν νέαι μέθοδοι θεολογικῆς ἐρεῦνης ἢ ἐκθέσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ δυναμικῆς παρουσίας εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Ἡ ἐν προκειμένῳ θεολογικὴ συγγραφικὴ παραγωγὴ χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς προσπαθείας τῆς θετικῆς

24. Παράδειγμα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καθὼς καὶ εἰσαγωγὴ εἰς τὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι διέπουν τοὺς διαλόγους τούτους ἀπὸ θεολογικῆς ἐπόψεως εἶναι τὸ ἔργον τοῦ γερμανοῦ συστηματικοῦ θεολόγου Helmut Gollwitzer: *The Christian Faith and the Marxist Criticism of Religion*. The St. Andrews Press. Edinburgh 1970. Ἐπίσης ἀπὸ τῆς μαρξιστικῆς ἐπόψεως τὸ ἔργον τοῦ Μαρξιστοῦ R. Garaudy: *De l'anathème au dialogue Un marxiste s'adresse au Concile*. Paris 1965.

25. Βλέπε τὸ ἔργον τοῦ Kenneth Boulding: *The Meaning of the 20th Century*. The Great transition, N. York (Harper) 1965. Ἐπίσης ἀπὸ θεολογικῆς ἀπόψεως τὸ ἔργον τοῦ Ὀλλανδοῦ Θεολόγου A. van Leeuwen: *Christianity in World History*. London (Edinburgh Press) 1964 καὶ ἀπὸ θετικῆς ἐπιστημονικῆς ἐπόψεως τὸ ἔργον τοῦ Thomas Kuhn: *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago (Univ. Press) 1970.

έκτιμήσεως τοῦ κοσμικοῦ οὐμανισμοῦ καὶ τῆς κατὰ συνέπειαν πρὸς τὰς προϋποθέσεις ταύτας ἀλλαγῆς θεολογικῆς νοοτροπίας, μεθοδολογίας καὶ σκοπιμότητος. Οὕτως ἔχομεν συνεχῶς καὶ νέας μορφὰς θεολογικῆς σκέψεως, ἡ ὁποία προσπαθεῖ νὰ σεβασθῇ τὴν κοσμικὴν πραγματικότητα, νὰ ἀξιολογήσῃ θετικῶς κατὰ τὸ δυνατὸν περισσότερον καὶ βαθύτερον καὶ νὰ ἐξυπηρετήσῃ αὐτὴν κατὰ τὸν πλέον δυνατὸν καὶ αὐθεντικὸν τρόπον ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς ἐνεργοῦ χριστιανικῆς πίστεως. Κατωτέρω, καὶ πάλιν περιληπτικῶς, θὰ ἀναφερθῶμεν εἰς μερικὰς τῶν τάσεων τούτων, διὰ νὰ κατανοήσωμεν καλύτερον τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος «ἰδίδειν ἀπολογία νῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος».

I. Πρῶτον, «ἐνεργεῖν Θεολογίαν» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ μανθάνειν ἢ διδάσκειν αὐτὴν μόνον θεωρητικῶς καὶ ἀφ' ὑψηλοῦ ὡς σύστημα καθ' αὐτὸ ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς τὴν πράξιν καὶ τὴν καθ' ἡμέραν πραγματικότητα. «Ἐνεργεῖν Θεολογίαν» (to do theology) εἶναι μία τυποποιημένη πλέον καὶ συνθηματικὴ, πραγματιστικὴ καὶ κατὰ ταῦτα μὴ ἀντέχουσα εἰς θεολογικὴν κριτικὴν, ἔκφρασις, ἴσως ὀλίγον ἀπερίσκεπτος καὶ ἐπιπολαία. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι ἡ ἔκφρασις αὐτὴ «ἐνεργεῖν θεολογίαν» (to do theology) δὲν ἀναφέρεται εἰς κάτι τὸ πολὺ σοβαρὸν καὶ ἐπιτακτικὸν αὐτὴν τὴν στιγμὴν, τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν θεολογικῶν προϋποθέσεων. Πρόκειται ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ τῆς ἐμφάσεως τῆς σχέσεως σκέψις - πράξις, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς διασπάσεως τοῦ θεολογικοῦ συστήματος καθ' αὐτὸ ὡς αὐτάρκους ἐπιστημονικοῦ γνωσιολογικοῦ συστήματος καὶ τῆς δημιουργίας εὐρυτέρας βάσεως, ἡ ὁποία περιλαμβάνει καὶ γνώμονας προερχομένους ἐκ τῆς κατὰ κόσμον ἐμπειρίας τοῦ θεολογοῦντος. Δὲν πρόκειται ἐδῶ περὶ τῆς γνωστῆς ἐμπειρικῆς θεολογίας, ἡ ὁποία βασίζεται εἰς τὴν ἀτομικὴν βίωσιν κατόπιν ἀφομοιώσεων τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, οὔτε περὶ τῆς θεολογίας τοῦ ἐμπειρισμοῦ, ἡ ὁποία προσπαθεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν Θεὸν μέσῳ τοῦ συναισθήματος. «Ἐνεργεῖν θεολογίαν» σημαίνει τὴν συνεπῆ ἐν τῇ πράξει θεολογικὴν σκέψιν, δηλαδὴ νοητικὴν πράξιν καὶ πρακτικὴν διανόησιν σύμφωνον πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὡς αὕτη πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς μίαν συγκεκριμένην περίπτωσιν ὑποβοηθήσεως τῆς ἀνόδου τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν καταπιεζομένων καὶ ὑπὸ οἰκονομικὴν ἐκμετάλλευσιν διατελούντων²⁶. Τὸ «ἐνεργεῖν θεολογίαν» ὡς νέα τάσις εἰς τὴν συστηματικὴν Θεολογίαν ἐμφαίνεται καλύτερον καὶ ἐπεξηγεῖται διὰ τῶν ἐξῆς εἰδικωτέρων τάσεων:

26. Κριτικὴν ἐπισκόπησιν τῆς τάσεως αὐτῆς δύναται νὰ εὔρη ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸ συλλογικὸν ὑπὸ ἔκδοσιν ἔργον ὑπὸ τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως» ὑπὸ τὸν τίτλον «Doing Theology» μὲ συμμετοχὴν διὰ δοκιμίων τῶν P. Minear, B. Cooke, J. Cone, C.S. Song, G. Sauter καὶ N. Nissiotis. Geneva (W.C.C.) 1975.

1. Θεολογία ἐν συσχετίσει μετὰ τοῦ πολιτιστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος (contextual theology). Ἡ τάσις αὕτη θεωρεῖ πάντοτε τὸ κείμενον τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ τὸ δεδομένον τῆς χριστιανικῆς πίστεως ὡς «συγκείμενον» μετὰ τῆς πραγματικότητος τοῦ ἱστορικοῦ περιβάλλοντος αὐτῶν. Τὸ text, δηλαδή τὸ κείμενον τῆς Γραφῆς καὶ τῆς ὁμολογίας πίστεως, ὑποδηλοῖ τὸ context, τὸ περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου συλλαμβάνεται, γίνεται δηλαδή διὰ πίστεως ἀποδεκτὸν καὶ ἐκφράζεται διὰ συμφώνου πρὸς τὸ περιβάλλον τοῦτο γλώσσης καὶ συμβόλων κήρυγμα. Ἄρα, ἡ σύγχρονος Θεολογία πρέπει νὰ γίνεται συνεχῶς καὶ ἀναγκαστικῶς σύγχρονος, διότι πρέπει νὰ εἶναι ἐν συσχετίσει μετὰ τοῦ περιβάλλοντος αὐτῆς, ὀφείλει νὰ ἐργάζεται μὲ πλήρη συνείδησιν τῆς προϋποθέσεως ταύτης, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν κυρίαν ὑποχρέωσιν αὐτῆς νὰ φέρῃ καὶ νὰ τηρήσῃ τὴν θεολογικὴν σκέψιν ἐν συναρτήσει μετὰ τῆς πραγματικότητος. Βεβαίως μερικοὶ ἄκρως ριζοσπάσται εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ γράψουν «ἐν ἐξαρτήσει» ἀπ' αὐτοῦ, δημιουργοῦντες ἐκ συγκεκριμένων κοινωνικοπολιτικῶν καταστάσεων γνώμονας θεολογικῆς συστηματικῆς Θεολογίας. Μακρὰν τῆς ἀκρότητος ταύτης ἡ «ἐν συσχετίσει Θεολογία» σημαίνει μίαν κριτικὴν ἐνδοσκοπήσιν τῶν ἀρχῶν τῆς ὡς ἐπιστήμης, τῶν μεθόδων τῆς καὶ τῶν ὁρισμῶν τῆς διὰ τῶν συνεχῶς ἐπαναλαμβανομένων ἐρωτημάτων ὡς: τί σημαίνει τοῦτο διὰ τὴν συγκεκριμένην αὐτὴν περίπτωσιν, τὴν ὁποίαν ἀντιμετωπίζομεν αὐτὴν τὴν στιγμήν καὶ πῶς τοῦτο θὰ συμβάλλῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀγωνιῶντος, παλαιόντος κοινωνικῶς, πολιτιστικῶς, οἰκονομικῶς ἀνθρώπου ἐδῶ καὶ τώρα; πῶς ἡ θεολογία ἔλαβεν ὑπ' ὄψει τὰ δεδομένα τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, ἐνῶ προβαίνει εἰς τὴν ἐκ νέου συστηματοποίησιν τῆς πίστεως; διατὶ πρέπει νὰ ἐκφρασθῇ μία ἀλήθεια τῆς πίστεως ἐκ νέου καὶ ποῖα εἶναι τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀποτελέσουν τὴν νέαν μορφήν θεολογικῆς συστηματικῆς ἐκθέσεως²⁷; Ἡ «ἐν συσχετίσει Θεολογία» εἶναι ἐπομένως τὸ ἀναγκαστικὸν alter ego τῆς δογματικῆς θεολογίας καὶ ἐνδέχεται πρὸς στιγμήν νὰ ἔλθῃ εἰς κριτικὴν διάστασιν ἀπ' αὐτῆς, ἀλλὰ ποτὲ εἰς ἀντίθεσιν πρὸς αὐτήν. Εἰς τὴν καλυτέραν καὶ ἐποικοδομητικὴν σχέσιν μετὰ τῶν δύο παρουσιάζεται αὕτη ὡς τὸ ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς ὁμολογιακῆς Θεολογίας καὶ τῆς Δογματικῆς, ὡς τῆς κατ' ἐξοχὴν συστηματικῆς ἐκθέσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως²⁸. Ἐν τέλει ἡ «ἐν συσχετίσει Θεολογία» δύναται νὰ κατανοηθῇ ὡς περισσότερον ὑπὸ ὑπαρξιακῶν ἀρχῶν ἐμφορουμένη ἢ ὄντολογικῶν καὶ κυρίως ὑπὸ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ

27. Διὰ τὴν τάσιν ταύτην βλέπε τὸ ἔργον «Learning in context. The Search for innovating patterns in theological education». Ἐκδόσις τοῦ Theological Education Fund. London (New Life Press) 1973.

28. Πρὸς τοῦτο βλέπε τὸ δοκίμιον τοῦ A.O. Dyson: Dogmatic or contextual theology, Study Encounter Vol. VIII, No 3, Geneva (W.C.C.) 1972.

μέλλοντος προκαλουμένη ἢ ὑπὸ τοῦ παρελθόντος ὡς τῶν χρονικῶν διαστάσεων προσανατολισμοῦ τῆς θεολογικῆς σκέψεως.

ii. Ἐπαγωγικὴ Θεολογία (inductive theology). Ἡ τάσις αὕτη, συναφῆς πρὸς τὰς προηγουμένας, ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἀπλῆν συστηματικὴν θεολογικὴν σκέψιν, ἣ ὅποια ἐργάζεται ἀναλυτικῶς καὶ παραγωγικῶς (deductive theology) καὶ θὰ πρέπη ἀκόμη νὰ προσθέσωμεν γενικῶς καὶ ἀφηρημένως. Ἡ ἐπαγωγικὴ συστηματικὴ θεολογία χρησιμοποιεῖ ὡς στοιχεῖα θεολογικῆς σκέψεως ἐμπειρικὰς ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος καταστάσεις καὶ μέσῳ αὐτῶν προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ ἐκ νέου τὸ χριστιανικὸν μῆνυμα καὶ τὸ νόημα καὶ τὴν δυναμικὴν σχέσιν τούτου πρὸς μίαν συγκεκριμένην ἐκάστοτε περίπτωσιν. Ἐπαγωγικῶς σημαίνει σκέψιν, ἣ ὅποια τρέφεται ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους καὶ βαδίζει μέσῳ αὐτῶν πρὸς σύνθεσιν, ἐνῶ παραγωγικῶς τὸ ἀντίθετον, ἀπὸ ἐνὸς γενικοῦ ὀρισμοῦ, προσπαθεῖ κανεὶς νὰ ἐξηγήσῃ γενικῶς καὶ ἀπὸ μιᾶς δεδομένης ἀρχῆς ὅλα τὰ ἐπὶ μέρους εἰς ὅλους τοὺς τόπους καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς, ἄνευ κριτικῆς ἐπισκοπῆσεως τῆς ἀρχικῆς βάσεως τῆς θεολογικῆς σκέψεως.

iii. Θεολογία τῆς ἐπαναστάσεως καὶ πολιτικῆς θεολογία. Εἰς τὴν τάσιν αὐτὴν, ἣ ὅποια εἶναι καὶ ἡ ριζοσπαστικωτέρα, ἐμφανίζονται ὅλαι αἱ ἀνωτέρω προϋποθέσεις καὶ αἱ τάσεις τῆς «ἐν συσχετίσει θεολογίας» καὶ τῆς «ἐπαγωγικῆς θεολογίας», (παραδείγματα τῆς θεολογίας ἐν ἐνεργείᾳ). Εἰς τὰς τάσεις ταύτας ἡ θεολογικὴ σκέψις δίδει προτεραιότητα εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν προσπάθειαν πρὸς ἀναδημιουργίαν τῶν κοινωνικῶν διαρθρώσεων, ἐκεῖ ὅπου ἡ κοινωνικὴ ἀδικία, ἡ ποικιλόμορφος πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ καταπίεσις καὶ αἱ φυλετικαὶ διακρίσεις ἐπιβάλλουν ἐπιτακτικὴν τὴν ἀνάγκην εἰς τὴν θεολογικὴν σκέψιν νὰ ἀνακαινισθῇ διὰ τῆς συσχετίσεως αὐτῆς μετὰ τῶν καταστάσεων τούτων κατὰ κύριον καὶ πρωταρχικὸν λόγον. Ἡ σχέσις εἶναι δεδομένη, διότι ὁ Θεός, ὡς ἀποκαλύπτεται διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐνεργεῖ μέσῳ αὐτῶν διὰ μίαν καινὴν κτίσιν, ἕνα νέον καὶ ἀνανεούμενον διὰ τῆς συνεχοῦς μεταβολῆς κόσμον, μέσῳ δηλαδὴ τῆς δράσεως τῶν ἀδίκως κατατρεγμένων. Ἐκεῖ ἡ Θεολογία θὰ εὔρῃ τὴν συγκεκριμένην δυναμικὴν τῆς βάσιν καὶ σκοπιμότητα. Σκεπτόμενοι ἐπὶ τῶν ἐπαναστάσεων, τῶν βιαίων τούτων μεταβολῶν, καὶ προσφέροντες εἰς αὐτάς θετικὴν πνευματικὴν συμβολὴν («κάμνομεν θεολογίαν»), ἐνεργοποιοῦμεν τὴν σκέψιν τῆς πίστεως καὶ μετέχομεν ἐν τῇ πράξει αὐτῶν εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ²⁹. Ἡ πολιτικὴ ζωὴ, ἣ ὅποια διέπει ἀμέσως τὴν ὁμαδικὴν ζωὴν τῶν κοινωνικῶν, δὲν εἶναι ἐπὶ μέρους ἀποκλειστικὸν ἐπάγγελμα τῶν ὀλίγων, ἀλλ' ἔχει ἐμφανῆ θεολογικὴν διάστασιν

29. Βλέπε τὸ ἔργον τοῦ G. Cutierrez: A Theology of Revolution. New York (Orbis Press) 1973.

καὶ ἡ Θεολογία εἶτε ἀδιαφοροῦσα, εἶτε μετέχουσα παθητικῶς εἰς μίαν δεδομένην πολιτικῶς κατάστασιν κάμνει ἀκουσίως πολιτικὴν. Διὰ τοῦτο ἡ θεολογία ἔχει ἀναποφεύκτως καὶ βασικῶς πολιτικὴν διάστασιν καὶ τεραστίαν εὐθύνην. Ἀδιαφοροῦσα καθιστᾷ τὴν εὐθύνην τῆς μεγαλυτέρας καὶ ἐκθέτει ἑαυτὴν ὡς ἀσυνεπῆ ἔναντι τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ εἰς ὀλόκληρον τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀτόμου καὶ ὡς κοινωνίας³⁰. Εἰς τὴν θεολογικὴν ταύτην τάσιν καὶ ὡς περαιτέρω ριζοσπαστικὴν πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν τὴν καλουμένην «μαύρην θεολογίαν» (black theology), ὡς ἄκραν μορφήν τῆς «ἐν συσχετίσει θεολογίας» καὶ τῶν ἄλλων ἀνωτέρω τάσεων, διὰ τῆς ὁποίας καθίσταται φανερά ἡ πρόταξις μιᾶς συγκεκριμένης περιπτώσεως φανερᾶς ἀδικίας, τῆς φυλετικῆς διακρίσεως π.χ. ὡς προσβαλλούσης ἀμέσως τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ταυτίζεται τότε μετὰ τῶν ὑπὸ καταπίεσιν τελούντων μαύρων. Ὁ Θεὸς καὶ ἡ ἀποκάλυψις του δύνανται νὰ βιωθοῦν μόνον εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν καὶ πραγματικῶς θεολογεῖ μόνον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχει, ὡς μαῦρος, ἄμεσον συνταύτισιν μετὰ τοῦ συμπάσχοντος Θεοῦ³¹.

II. Δευτέρα τάσις, ἡ ὁποία λαμβάνει σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν τὰς εἰς τὴν προηγουμένην παράγραφον ἐκτεθείσας θεολογικὰς προϋποθέσεις εἶναι ἡ ἐσχατολογία. Ἴσως φαίνεται ὀλίγον παράδοξον ὅτι ἡ δυναμικὴ, ριζοσπαστικὴ, ἀνθρωποκεντρικὴ τάσις εἰς τὴν σύγχρονον συστηματικὴν θεολογίαν ἐκφράζεται ὡς ἀποτέλεσμα καὶ ἀναπτύσσεται παραλλήλως μιᾶς ἐντόνου ἐσχατολογικῆς θεολογίας. Τὸ παράδοξον, ὅμως, τοῦτο φαινόμενον δύναται νὰ κατανηθῆ ὡς ἀπολύτως συνεπές, ἐὰν γνωρίζῃ κανεὶς ποῖα εἶναι ἡ φύσις τῆς ἐσχατολογίας αὐτῆς. Διότι, μετὰ μακρὰν προεργασίαν εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος καὶ κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν χῶρον τῆς βιβλικῆς θεολογίας, ἡ συστηματικὴ θεολογία εἰς τὴν Δύσιν, ἀδιακρίτως δογματικῶν διαφορῶν, ἀνέπτυξε μίαν ἐσχατολογίαν, ἡ ὁποία δὲν ἀφορᾷ ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὰ περὶ τῶν ἐσχάτων, ἤτοι τὴν μετα-ἱστορικὴν κατάστασιν, εἰς τὴν συζήτησιν περὶ τῶν μετὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν δευτέραν Παρουσίαν γεγονότων. Ἡ ἐσχατολογικὴ θεολογία ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ αἰῶνος μας ἀποτελεῖ τὴν δυναμικὴν βᾶσιν πρὸς ἐξήγησιν τῆς ὅλης θείας οἰκονομίας ὑπὸ

30. Πρὸς κατατόπισιν ἐπὶ τῶν προβλημάτων μιᾶς «πολιτικῆς θεολογίας» βλέπε Jürgen Moltmann: «Toward a Political hermeneutic of the Gospel» Union Theol. Quarterly Review 23 (4) 1968. Ἀκόμη καὶ τὸ ἔργον τοῦ J. Washington: The Politics of God. Boston (Beacon Press) 1964.

31. Ὡς πρὸς τὴν ἀκραίαν ταύτην θέσιν πρβλ. τὸ ἡδὴ μνημονευθὲν ἔργον τοῦ James H. Cone: Black Theology and Black Power. New York (Seabury Press) 1969. Ἀκόμη καὶ τό: A Black Theology of Liberation. Philadelphia (Lippincott) 1970 καὶ τὴν εἰδικὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ Christianity and Crisis, 30 (18), 2 καὶ 16, Nov. 1970 μετὰ τὸν τίτλον: The Black Church.

τῶν μεγαλύτερων δυτικῶν θεολόγων. Ὁ δυναμισμὸς τῆς ἐσχατολογικῆς θεολογίας συνίσταται εἰς τὴν ἐμβάθυνσιν τῆς πληρώσεως εἰς τὸ τέλος τῶν αἰώνων τοῦ ὅ,τι διὰ τῆς πίστεως ἤδη ἐντὸς τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος ἀποδέχεται κανεὶς ὡς ἀναμενόμενον - βέβαιον, ὡς ἤδη παρὸν γεγονός, καίτοι δὲν ἔχει εἰσέτι συντελεσθῆ πλήρως. Ἡ ἐμβάθυνσις αὐτὴ προσδίδει εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα τὴν κατ' οὐσίαν ἀξίαν της, καὶ ἀποτελεῖ τὴν ὄντολογικὴν ἐσωτερικὴν ἀνωτέραν δομὴν τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς, καὶ τῆς προσπαθείας τοῦ ἀνθρώπου νὰ βιώσῃ αὐτὴν ἀθθεντικῶς ὡς συνδημιουργὸς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ φῶς τῆς τελικῆς πληρώσεώς της. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἱστορία καταφάσκειται ἀπὸ τοῦ Τέλους της, ἀπὸ τὸ Ἔσχατον, τὸ ὁποῖον ἤδη ἀναμοχλεύει ἐπὶ τὸ καλύτερον, τὸ ἀνώτερον, τὰ πρόσω, τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα. Τὸ («τώρα»), ὅπως δίδεται ὑπὸ τοῦ «*ν ὦ ν*» τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῆς ἐκφράσεως ὁ «*κ α ι ρ ὸ ς*» ἀπετέλεσαν διὰ τὴν συστηματικὴν θεολογίαν τοῦ 20οῦ αἰῶνος τὰ θεμέλια μιᾶς ἱστοριοεσχατολογικῆς ὄντολογικῆς καὶ ὑπαρξιακῆς θεολογίας συγχρόνως, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου κληθεὶς ἄνθρωπος βιοῖ εἰς ἐκάστην ἱστορικὴν στιγμὴν, ἤδη ἐδῶ καὶ τώρα, διὰ τῆς ἐνσυνειδήτου καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀνανεουμένης ἀποφάσεώς του τὸ ὄντολογικὸν βαθύτερον περιεχόμενον τῆς πίστεώς του, ἦτοι τὴν βεβαίαν πλήρωσιν εἰς τὸ τέλος τοῦ ὅ,τι ἐκεῖνος ὡς μέλος τῆς ἱστορικῆς κοινωνίας τῶν πιστῶν καὶ μετ' αὐτῶν ἀναμένει ὡς γεγονός, τὸ ὁποῖον θὰ λάβῃ χώραν εἰς τὸ μέλλον. Ἡ βεβαιότης τῆς πίστεως δημιουργεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς βιώσεως τοῦ μελλοντικοῦ γεγονότος ἤδη τώρα εἰς ἕκαστον *κ α ι ρ ὸ ν*, δηλαδὴ εἰς ἐκάστην στιγμὴν τῆς ἱστορίας, ἡ ὁποία λαμβάνει οὕτω νέον ἀξιολογικὸν περιεχόμενον³².

Μία τοιαύτη ἐσχατολογία, ἀποτέλεσμα βαθυτάτης θεολογικῆς σκέψεως, προσδίδει εἰς τὴν ἱστορίαν, ὡς τὸν χῶρον ἔνθα τὸ ἔσχατον ἤδη ἐγκαινιάζεται, ἄρχεται, παρουσιάζεται, συλλαμβάνεται καὶ βιοῦται, ἀξίαν καὶ δυναμισμὸν. Ἐὰν τώρα συνδυάσωμεν τὰ συμπεράσματα αὐτῆς τῆς ἐσχατολογίας μετὰ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν θεολογικῶν προϋποθέσεων τῆς συγχρόνου συστηματικῆς θεολογίας καὶ ἰδιαίτερος τῆς ἐμφάσεως εἰς τὴν ἱστορικὴν δυναμικότητα τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, τῆς παγκοσμιότητος, τῆς Κυριότητος αὐτοῦ ἐφ' ὅλων τῶν μορφῶν ἀτομικῆς καὶ ἰδίως κοινωνικῆς ζωῆς, καὶ τέλος καὶ ἰδιαίτερος τῆς ἀνθρωποκεντρικότητος κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς θείας οἰκονομίας («τὸ νὰ ὁμιλῆς περὶ ἀνθρώπου καὶ τῆς ζωῆς καὶ δράσεως αὐτοῦ σημαίνει ὅτι κάνεις

32. Διὰ τοῦτο ὁ γάλλος ρωμαιοκαθολικὸς θεολόγος G. Martelet, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ ἀνωτέρω μνημονεῦθὲν ἔργον «Resurrection, Eucharistie et Genèse de l'homme». Tournai (Desclée) 1972, διὰ τοῦ ὁποίου, ὡς ἐλέχθη ἤδη, εἰσάγει τὴν δυναμικὴν ἔννοιαν τῆς Ἀναστάσεως ὡς μεταβολῆς καὶ ἀλλαγῆς ἀτομικῆς καὶ ὁμαδικῆς, συγγράφει ἐν συνεχείᾳ καὶ τὴν ἐσχατολογίαν του εἰς νέον ἔργον «L' Au-dela retrouvé. Christologie der Fins Dernieres». Tournai (Desclée) 1974 ἐπὶ τῆς ἰδίας βάσεως.

θεολογίαν ἀναποφεύκτως, διότι ὁ Θεὸς ἔγινε ἄνθρωπος» κατὰ τὴν ἔκφρασιν ἑνὸς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς χριστολογίας τοῦ ἀνθρωπισμοῦ)³³, τότε γίνεται σαφές πῶς ἡ ριζοσπαστική, ἀκτιβιστική, κοινωνικοπολιτική θεολογία εἶναι, ἔν τινι μέτρῳ, ἀποτέλεσμα καὶ συμβαδίζει μετὰ τῆς ἐντόνου ἐσχατολογικῆς τάσεως εἰς τὴν σύγχρονον συστηματικὴν θεολογίαν³⁴.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἴσως, θὰ ἦτο δικαιολογημένον νὰ γίνῃ ἓνας παραλληλισμὸς, ὁ ὁποῖος δικαιολογεῖται καὶ ἐκ τοῦ συνεχῶς μεγαλυτέρου ἐνδιαφέροντος εἰς τὴν συζήτησιν μεταξὺ μετριοπαθῶν καὶ μὴ πολιτικῶς φανατισμένων Μαρξιστῶν καὶ χριστιανῶν θεολόγων. Ὁ μαρξιστικὸς ἀγὼν ἐμπνέεται ὑπὸ τῆς ἐλπίδος τῆς πληρώσεως τοῦ οικονομικοῦ προγράμματος τῆς πολιτικοοικονομικῆς μελλοντικῶς διὰ τῆς κατисχύσεως τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, ἀλλὰ καὶ ἡ χριστιανικὴ ζωὴ καὶ δρᾶσις τῶν χριστιανῶν ἐμπνέεται ὑπὸ τῆς ἐσχατολογικῆς διαστάσεως. Καὶ τὰ δύο μέρη ἀντλοῦν τὸν δυναμισμὸν τῶν ἐκ τῆς ἐλπίδος τῆς πληρώσεως εἰς τὸ μέλλον. Ἀποδεικνύεται, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅτι ἡ μελλοντικὴ διάστασις εἶναι ἀναμοχλευτικὴ δύναμις τοῦ παρόντος. Ἡ διαφορὰ ἐδῶ εἶναι ὅτι ἡ χριστιανικὴ θεολογία, ἐπειδὴ δὲν εἶναι πολιτικὴ ἰδεολογία, δὲν ἀναμένει τὴν πλήρη πλήρωσιν αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον βιοῖ ἤδη ἐπ' ἐλπίδι ἐντὸς τῆς ἱστορίας καὶ ἔτσι ἀποφεύγει κάθε οὐτοπισμὸν καὶ ἡ ἐσχατολογία τῆς εἶναι συνεπεστέρα καὶ ρεαλιστικωτέρα ἀπὸ τῆς τῶν μαρξιστῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ προσκλίνουν τελευταίως ἐπίσης πρὸς τὴν ἀντίληψιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς χριστιανικῆς ἐσχατολογίας, ὅτι καμμία ἱστορικὴ στιγμή δὲν δύναται νὰ ἀπολυτοποιηθῇ³⁵.

γ. Αἴτια ἐκλογῆς καὶ φύσις τοῦ θέματος τῆς Ἐλπίδος. Συμπερασματικῶς, καὶ ἐν συνεχείᾳ τῶν ὄσων παρατηρήθησαν ἐν συντομίᾳ περὶ τῶν συγχρόνων τάσεων εἰς τὴν συστηματικὴν θεολογίαν καὶ προηγουμένως εἰς τὰ τρία κεφάλαια περὶ τῶν ἐπιπτώσεων τῆς μελέτης τοῦ θέματος «δίδειν ἀπολογία τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος» ἐπὶ τῆς ὁμολογιακῆς θεολογίας καὶ τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος, δυνάμεθα τῶρα νὰ ἐννοήσωμεν τὰ αἴτια

33. Ἡ φράσις ἀνήκει εἰς τὴν εἰσήγησιν τοῦ ἀγγλοῦ David Jenkins εἰς τὸ θεολογικὸν συνέδριον τοῦ Οἴκουμενικοῦ Ἰνστιτουτοῦ τοῦ Bossey: «The Creation of the New Man in Christ», September 1974.

34. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς Θεολογίας τῆς Ἐλπίδος (Theologie der Hoffnung, München 1965) γερμανὸς θεολόγος Jürgen Moltmann, εἰσηγητῆς τῆς δυναμικῆς ταύτης ἐσχατολογίας κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, συγγράφει καὶ ἔργα καὶ δοκίμια ἐπὶ τῆς «πολιτικῆς θεολογίας», ἡ ὅποια παρουσιάζεται ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐσχατολογίας του. Πρβλ. τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἔργον του: «Toward a Political Hermeneutic of the Gospel» (βλ. ἀνωτ. μν. ἔργον).

35. Πρὸς τοῦτο τὸ ἔργον τοῦ J. Lyon, Les utopies et le Royaume, Paris 1973 καὶ ἀπὸ μαρξιστικῆς ἐπόψεως Roger Garaudy: Perspectives de l'homme (Paris P.V.F.) 1969. ἰδίως σ. 251 κ.ε. καὶ τὸ μνημονευθὲν ἔργον του «L'alternative».

τῆς ἐκλογῆς τοῦ θέματος τούτου καὶ νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν φύσιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς συστηματικῆς θεολογίας.

Ἡ ἐκλογὴ ἐνὸς παρομοίου θέματος μελέτης σχεδὸν ἐπεβλήθη εἰς τὸ Τμῆμα «Πίστις καὶ Τάξις» λόγῳ τῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν θεολογικῶν προϋποθέσεων καὶ τάσεων εἰς τὴν σύγχρονον θεολογικὴν σκέψιν καὶ τὴν ζωὴν τῶν διαφόρων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἄνευ εἰδικῆς δογματικῆς προϋποθέσεως μιᾶς ὠρισμένης ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, ρωμαιοκαθολικῆς ἢ προτεσταντικῆς ἢ ὀρθοδόξου. Διὰ τῆς ἐκλογῆς ταύτης τὸ Τμῆμα «Πίστις καὶ Τάξις» προσεπάθησε νὰ ἀνταποκριθῆ εἰς τὴν προσδοκίαν τῆς συγχρόνου θεολογίας νὰ τεθῆ τὸ ζήτημα τῆς ἐν ἐλπίδι ὁμολογίας τῆς πίστεως εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον ἐπὶ οἰκουμενικῆς διομολογιακῆς βάσεως, διὰ νὰ καταστῇ οὕτω φανερόν πόσον συγκλίνουσαι εἶναι αἱ διάφοροι θεολογικαὶ παραδόσεις, ὅταν καλοῦνται νὰ ἐξετάσουν ἐν παρόμοιον θέμα, τὸ ὁποῖον συνδυάζει βαθυτάτην θεολογικὴν σκέψιν, ἐνεργὸν πίστιν καὶ ἀναφορὰν εἰς συνεπιῆ ἔμπρακτον ἐφαρμογὴν αὐτῆς εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον.

Ἡ ἀπαίτησις κατὰ τὸ μέγαλον μέρος αὐτῆς τῆς νέας θεολογικῆς γενεᾶς, σήμερον, εἶναι ἡ πιστότης τῆς θεολογίας ἐν τῇ ἐφαρμογῇ καὶ τῇ πράξει μετὰ τὴν μελέτην τῆς σχέσεως, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ δημιουργήσῃ ἡ θεολογικὴ σκέψις μετὰ τῶν συγχρόνων ἰδεολογικῶν ρευμάτων καὶ τοῦ ἀγῶνος διὰ μίαν καλυτέραν αὔριον κοινωνικῶς, πολιτιστικῶς καὶ πολιτικῶς. Συγχρόνως, ἡ ἐπιθυμία ἐκφράζεται ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς, ὅπως διευρυνθοῦν αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν συνεργασίαν τῶν διηρημένων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν ἐπὶ εὐρυτέρας βάσεως, ἡ ὁποία νὰ παραμένῃ θεολογικὴ, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ περιλαμβάνῃ ὀλόκληρον τὴν καθ' ἡμέραν πραγματικότητα ὡς σκοπὸν τῆς θεολογικῆς παιδείας καὶ ἐνασχολήσεως..

Τοιαῦτα τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα τὴν ἐκλογὴν τοῦ θέματος, ἄρα καὶ ἡ φύσις αὐτοῦ εἶναι συγχρόνως ὁμολογιακὴ - ἀπολογητικὴ - δυναμικὴ καὶ ἱεραποστολική. Εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Αссга τὰ μέλη τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως» κατενόησαν τελικῶς τὸ θέμα ὡς ὁ μ ο λ ο γ ι α κ ὸ ν ἐν τῇ εἰδικῇ μορφῇ τῆς ὁμολογίας ὡς τῆς ἀπὸ κοινοῦ καταφάσεως τοῦ περιεχομένου τῆς μιᾶς ἐλπίδος τοῦ Χριστοῦ, ἐνοποιούσης καὶ ἐνεργοποιούσης αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ μελέτην καὶ συνεργασίαν εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Τὸ θέμα ἦτο δι' αὐτοὺς καὶ ἀ π ο λ ο γ η τ ι κ ὸ ν, διότι διὰ τῆς μελέτης του οἱ χριστιανοὶ καλοῦνται εἰς μαρτυρίαν τοῦ ὅ,τι ἔχουν νὰ συνεισφέρουν εἰς τὸν σύγχρονον ἐν ἀγωνίᾳ κόσμον, τὴν συμβολὴν τῶν εἰς τὰς προσπαθείας μετὰ τὴν ἐλπίδα διορθώσεως τῶν κακῶς κειμένων εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Τὸ θέμα ἦτο δι' αὐτοὺς καὶ δ υ ν α μ ι κ ὸ ν, διότι ἔφερεν εἰς σχέσιν τὴν ἐλπίδα τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν ἐλπίδων τοῦ κόσμου εἰς συγκεκριμένας περιπτώσεις καὶ ἀπεκάλυπτε πῶς μία ὀρθὴ θεολογικὴ ἐμβάθυνσις εἰς τὸ θέμα τῆς Ἐλπίδος, ὅπως πρέπει νὰ ἐμφανίζεται τοῦτο

ὡς μαρτυρία εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον, φέρει εἰς φῶς τὰ δυναμικὰ στοιχεῖα τῆς πίστεως, τὰ ὁποῖα καθιστοῦν αὐτὴν (ιδίως ἐκπροσωπούμενην ἀπὸ κοινοῦ ἀπὸ διαφορετικὰς ὁμολογίας ἐν συνεργασίᾳ εὐρισκομένας πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν), παράγοντα πρῶτου μεγέθους ἀλλαγῆς, ταχείας μεταβολῆς τῶν κοινωνικῶν διαρθρώσεων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι προσβάλλουν τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν. Τέλος τὸ θέμα ὑπῆρξεν ἰεραποστολικόν, διότι κατεφάνη ὅτι διὰ τῆς ἀπὸ κοινοῦ μαρτυρίας τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος αἱ χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι καλοῦνται εἰς ἱεραποστολικὸν ἔργον πρῶτου μεγέθους, δηλαδὴ εἰς κλῆσιν τῶν μὴ χριστιανῶν ἢ τῶν κατ' ἄνομα χριστιανῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν διὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς καταδείξεως τοῦ δυναμικοῦ περιεχομένου τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδος διὰ τὸν σύγχρονον κόσμον.

Ἐν τέλει (πρέπει καὶ πάλιν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τοῦτο!) τὸ θέμα ὑπῆρξεν ἐσχατολογικὸν ὑπὸ τὴν δοθεῖσαν ἀνωτέρω θεολογικὴν ἔννοιαν. Τοῦτο ἀντεπεκρίθη ὄχι μόνον εἰς προσδοκίας, ἀλλ' εἰς τὴν πρῶτην καὶ κυρίαν θεολογικὴν πραγματικότητα αὐτῆς τῆς στιγμῆς. Διότι, μαρτυρία τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, εἶναι αὕτη ἡ πραγματικότης τῆς χριστιανικῆς ὑπάρξεως, ἡ ὁποία ἐλπίζει εἰς τὸ μέλλον, βιοῖ τὸ Τέλος, ἀγωνίζεται ὡς ἤδη νὰ κατέλαβε, μεταμορφοῦται ἤδη ὡς θὰ γίνῃ τελικῶς εἰς τὸ τέλος τῶν αἰώνων καὶ ἀγωνίζεται ὄχι διὰ μίαν ἐφήμερον καὶ παροδικὴν ἐλπίδα, ἀλλὰ διὰ κάτι βέβαιον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἤδη εἰσβάλλει εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τῆς δίδει τὸ περιεχόμενον τῆς, καίτοι ἀκόμη αὐτὸ δὲν ἔχει πλήρως πραγματοποιηθῆ. Ὅστις δίδει ὁμολογίαν τῆς Ἐλπίδος ἐν Χριστῷ εἶναι συγχρόνως ἱστορικὸς καὶ ἐσχατολογικὸς, ἅρα γίνεται δυναμικὸς παράγων μεταβολῆς καὶ κινεῖται συνεχῶς πρὸς τὰ πρόσω καὶ ὡς ἀνακαινιστὴς ἀναμένει τὴν τελικὴν πλήρωσιν, ἡ ὁποία τὸν ὑπεκαίει, τὸν καθιστᾷ δημιουργικὸν εἰς ὅλας τὰς σχέσεις του ἐντὸς τοῦ συγχρόνου κόσμου.

5. ΤΕΛΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΣΥΜΒΟΛΗ

Καίτοι κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἐξέτασιν τοῦ θέματος ἐγένετο κριτικὴ ἐπισκόπησις αὐτοῦ, ἐν τούτοις παρίσταται ἀνάγκη, ὅπως εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο κεφάλαιον καὶ ἐν συσχετίσει μετὰ τῶν γενομένων ἤδη παρατηρήσεων ἐπιχειρηθῆ μίᾳ τελικῇ ἀξιολόγησις τοῦ θέματος «δίδειν ἀπολογία τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος», ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς ἀνωτέρω ἐξετασθείσας τάσεις εἰς τὴν σύγχρονον θεολογίαν. Πρὸς τοῦτο πρέπει, πρῶτον, νὰ προβῶμεν εἰς κριτικὴν ἐπισκόπησιν τῶν νέων μεθόδων ἐργασίας τοῦ Τμήματος τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως» τοῦ Π.Σ.Ε. διὰ τῆς διευρύνσεως τῆς αὐστηραῆς διομολογιακῆς βάσεως τῆς συζητήσεως διὰ θεολογικῶν θεμάτων εὐρυτέρας φύσεως καὶ τὴν κατὰ νέον τρόπον διερευνήσεως τοῦ προβλήματος τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος, διεύτερον,

πρέπει να εξετάσωμεν τὰς δυνατότητας συμβολῶν τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας εἰς μίαν τοιαύτην εὐρύτεραν συζήτησιν ἐπὶ τῶν θεολογικῶν προϋποθέσεων καὶ τῶν σημείων, ὅπου δύναται αὕτη νὰ ἐξασκήσῃ ἐποικοδομητικὴν κριτικὴν καὶ τρίτον πρέπει νὰ ἀναλογισθῶμεν τὰς συνεπειὰς τῶν νέων μεθόδων ὡς πρὸς τὴν συνέχισιν τοῦ κλασσικοῦ ἔργου τοῦ Τμήματος «Πίστις καὶ Τάξις» εἰς τὸ μέλλον, δηλαδὴ τὴν καθαρῶς διομολογιακὴν συζήτησιν ἐπὶ τῶν γνωστῶν θεμάτων διαφωνίας μεταξύ τῶν διαφόρων ὁμολογιῶν (οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας, μυστηρίων, κυρίως τῆς ἱερωσύνης, ἐννοίας τῆς Παραδόσεως, κύρους τῶν Ἀγ. Γραφῶν κ.λπ.) καὶ τὴν ὀρθόδοξον προϋπόθεσιν καλυτέρας συμμετοχῆς εἰς αὐτήν.

α. Ἀξιολόγησις τοῦ θέματος τῆς Ἑλπίδος ὡς ἐκφράσεως τῆς νέας μεθόδου διομολογιακῆς συζήτησεως. Ἐγινε σαφὲς διὰ τῶν γενομένων ἤδη παρατηρήσεων, ἰδίως εἰς τὰ κεφάλαια 1 ἕως 3 ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἐκλογή τοῦ θέματος τούτου ὑπὸ τῶν μελῶν τοῦ Τμήματος «Πίστις καὶ Τάξις» ἀντεπεκρίνετο εἰς τὴν ἀνάγκην διευρύνσεως τῆς βάσεως τῆς διομολογιακῆς συζήτησεως διὰ θεολογικοῦ θέματος, τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του θὰ διηύρυνε τὴν βάσιν τῆς αὐστηραῶς δογματικῆς μελέτης καὶ θὰ ἔφερε συγχρόνως τὴν συζήτησιν αὐτὴν εἰς σχέσιν μετὰ τῶν ζωτικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀντιμετωπίζουν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἐπὶ μέρους κοινότητες ἐντὸς τῶν συγχρόνων ραγδαίως μεταβαλλομένων κοινωνιῶν. Μὴ νομισθῆ ὅμως ὅτι τὸ θέμα τοῦτο εἶναι ἐντελῶς νέον διὰ τὴν «Πίστιν καὶ Τάξιν», οὔτε ὅτι εἰσάγει νέαν παράδοσιν ἀπὸ τῆς Accra καὶ ἐντεῦθεν. Τὸ Τμῆμα τοῦτο πάντοτε περιελάμβανε τοιαύτην συζήτησιν ἐπὶ θεολογικῶν θεμάτων ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του (1927 πρώτη συνέλευσις εἰς Λαζάννην) καὶ ἰδιαίτερος ἀπὸ τῆς συνελεύσεως αὐτοῦ εἰς Bristol (1967), ὅπου ἐτέθη τὸ ἐρώτημα: «ποία εἶναι ἡ σχέσις τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἐνότητος μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ἐλπίδος τῆς ἐνότητος, τὴν ὁποίαν τρέφει ὀλοκλήρος ἢ ἀνθρωπότης». Τὸ ἐπόμενον ἔτος, εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Παγκ. Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς Uppsala, τὸ ἀνακοινωθὲν τῆς πρώτης ἐπιτροπείας αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ ἔργον τοῦ Τμήματος «Πίστις καὶ Τάξις» διεκήρυσσε ὅτι «ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὑπερήφανος νὰ ὀμιλῇ δι' ἑαυτὴν ὡς τὸ σημεῖον τῆς μελλοντικῆς ἐνότητος ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος»³⁶ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἢ προηγουμένη τῆς Accra συνέλευσις τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως εἰς Louvain (1971) ἔθετε πλέον τὸ θέμα τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος ἐν συσχετίσει μετὰ τοῦ θέματος τῆς ἐνότητος τῆς ἀνθρωπότητος, ἐφ' ὅσον τὸ κύριον θεολογικὸν θέμα αὐτῆς ὑπῆρξεν «ἡ Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ Ἐνότης τῆς ἀνθρωπότητος».

36. The Upsala report, Geneva 1968 (W.C.C.), p. 17.

Ἐχομεν, δηλαδή, μίαν φυσικὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ μιᾶς ἐσωστρεφοῦς δοματικῆς διομολογιακῆς συζητήσεως εἰς μίαν ἐξωστρεφῆ τοιαύτην εἰς τὴν προσπάθειαν συσχετίσεως αὐτῆς μετὰ τῶν προβλημάτων τοῦ κόσμου. Ἐάν, δηλαδή, καθορίσωμεν ὡς χαρακτηριστικῶς τυπικὴν καὶ κλασσικὴν ἐργασίαν τοῦ θεολογικοῦ τούτου Τμήματος τοῦ Π.Σ.Ε. τὴν συγκριτικὴν ἐκκλησιολογίαν καὶ εἰδικώτερον τὴν μελέτην τῶν διαφορῶν εἰς τὰ κύρια θέματα αὐτῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχει διαφωνία, τότε εὐρισκόμεθα, τώρα, μετὰ τὸ 1967, πρὸ μιᾶς στροφῆς πρὸς εὐρυτέραν σύλληψιν τοῦ καθήκοντος, τῆς μεθόδου καὶ τῶν θεμάτων τοῦ Τμήματος «Πίστις καὶ Τάξις». Ἡ συσχέτισις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος μετὰ τῶν βαθυτέρων αἰτίων τῆς ἀνθρωπίνης διαιρέσεως γενικῶς ἐντὸς τοῦ κοσμικοῦ περιβάλλοντος καὶ ἡ ἐξέτασις τῶν αἰτίων αὐτῶν διὰ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς δύνανται νὰ συνεισφέρουν εἰς τὴν ὑπερνίκησιν τῶν διχασμῶν τούτων μέσῳ τῆς προόδου τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος ἐπὶ παγκοσμίου κλίμακος ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῆς μεταβολῆς εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐργασίας τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως³⁷.

Περαιτέρω, ἡ στροφή μαρτυρεῖ μίαν θετικὴν ἀξιολόγησιν τῶν τοπικῶν διαφορῶν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν βιώσεως τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ὑπὸ τῶν διαφόρων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν καὶ τὴν ἀρνητικὴν ἀξιολόγησιν τῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα ἀδικαιολογήτως, ὡς μὴ θεολογικοὶ παράγοντες, ἐξασκοῦν ἀρνητικὴν ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ κόσμου ἐπὶ τὴν διατήρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος με ἀποτέλεσμα αἱ διαφορετικαὶ μορφαὶ βιώσεως, (λόγῳ μορφωτικῶν, πολιτιστικῶν, ἔθνικῶν, φυλετικῶν καὶ κοινωνικῶν προϋποθέσεων), τοῦ ἐνὸς Εὐαγγελίου καὶ τῆς μιᾶς Ἐλπίδος νὰ ἀποβαίνουν καταστρεπτικαὶ δυνάμεις τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος.

Τὸ θέμα, δηλαδή, «δίδειν ὁμολογίαν τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος», ὡς ἐμελετήθη ὑπὸ τοῦ Τμήματος «Πίστις καὶ Τάξις», ἀφοῦ τοποθετήσῃ τὴν θεολογικὴν βάσιν, δηλαδή τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀποδεκτὴν χριστοκεντρικὴν θέσιν (ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ Ἐλπίς τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κόσμου), καταδεικνύει ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι σήμερον, ἀδιακρίτως μορφωτικῶν καὶ πολιτικο-κοινωνικῶν προϋποθέσεων, ἐνοῦνται καὶ διὰ τῆς ὀρθῆς δράσεως αὐτῶν ἐντὸς τῶν διχασμένων κοινωνικῶν λόγῳ κοσμικῶν λόγων, ἐφ' ὅσον ἀπὸ κοινοῦ προσπαθοῦν νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὴν ἀναπόφευκτον κλήσιν ὑπὸ τοῦ διηρημένου κόσμου νὰ δράσουν ὑπὲρ τῆς κατισχύσεως τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εὐαγγελικῶν ἀρχῶν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται τελικῶς εἶναι, ὅτι οἱ μὴ θεολογικοὶ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἐνῶ ἡ συζήτησις περὶ

37. Πρβλ. John Deschner: The Unity of the Church and the Unity of Mankind. An Appraisal of the Study, in «Uniting in Hope» Accra 1974, σ. 81-89 ἰδιαίτερώς σ. 83.

ένότητα ἦτο περιορισμένη εἰς τὰ καθαρῶς δογματικά προβλήματα τῆς ἐκκλησιολογίας, εἶχον ἐξασκήσει δυσμενῆ ἐπίδρασιν καὶ συνεισέφερον εἰς τὴν διαίρεσιν μεταξύ τῶν χριστιανικῶν ὁμολογιῶν, τώρα, διὰ τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης διευρύνσεως τῆς συζητήσεως περὶ ένότητα τῆς Ἐκκλησίας ἐν συναρτήσῃ μετὰ τῆς ένότητας ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, μεταβάλλονται εἰς θετικούς παράγοντας πρὸς ἐπανάωσιν. Διὰ τὴν γίνῃ ὅμως ἡ σπουδαιότης αὐτῆ μεταβολῆ, ὡς ἀπέδειξεν ἐμμέσως ἡ μελέτη τῆς ἐλπίδος εἰς Αссга, πρέπει πρῶτον νὰ ἀξιολογηθῇ θετικῶς ἡ στάσις τῶν διηρημένων ὁμολογιῶν νὰ ἀνταποκριθῶν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἄνευ συμβιβασμῶν εἰς τὴν κλήσιν τῶν σημερινῶν κοινωνιῶν νὰ δράσουν ἐκεῖ ὅπου παρίσταται ἄμεσος ἀνάγκη προασπίσεως τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῶν στοιχειωδῶν δικαιωμάτων τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως, καὶ δεύτερον, νὰ θεωρήσουν τὴν ἰδίαν μορφωτικὴν, πολιτιστικὴν καὶ ἐθνικὴν παράδοσιν ὡς δοθὲν χάρισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς ὑπηρεσίαν τῆς ένότητας τοῦ κόσμου καὶ ὅχι ὡς ἐριστικὴν δύναμιν ὑπεροχῆς καὶ ἀνωτερότητος ἐναντι τῶν ἄλλων. Ἐὰν ἐπέτυχε κάτι ἀσφαλῶς ἢ μέχρι τοῦδε οἰκουμένη ἐκκλησιαστικὴ προσπάθεια εἶναι ἀκριβῶς ἡ στροφή αὕτη, διὰ τὴν ὅποια πάντες πρέπει νὰ εἴμεθα, οἱ τῆς σημερινῆς γενεᾶς, εὐγνώμονες³⁸.

Περαιτέρω, ὅμως, ἡ διεύρυνσις τῆς βάσεως τῆς διομολογιακῆς συζητήσεως δι' ἐνὸς θεολογικοῦ θέματος ὡς αὐτὸ τῆς Ἐλπίδος σημαίνει καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ καταλλήλου θεολογικοῦ κλίματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου αἱ ἐκκλησιολογικαὶ διαφοραὶ δύνανται νὰ συζητηθῶν καλύτερον καὶ ἀποδοτικώτερον. Εἶναι ὀρθοτάτη ἡ μέθοδος, κατὰ ταῦτα, καὶ πρέπει νὰ ἀπηχῆ καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἐπιθυμίαν, διότι ἡ ἔνωσις ἢ καλύτερον ἢ προοδευτικὴ ἐπανάωσις τῶν χριστιανικῶν παραδόσεων ἐν τῇ μιᾷ ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ δὲν θὰ ἐπιτευχθῆ μόνον καὶ κυρίως ὑπὸ τῶν σχολαστικῶν ὀρισμῶν, τοὺς ὁποίους εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησιολογίαν ἡ δυτικὴ μετὰ τὸ σχίσμα τοῦ 1054 καὶ τὴν μεταρρυθμισιν πολεμικῆ «κονφεσιοναλιστικῆς» θεολογία, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ζωῆς τῶν τοπικῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων, τῆς χαρισματικῆς τῶν ἱεραποστολικῆς δράσεως, τῆς ἐμμονῆς τῶν εἰς τὴν εὐχαριστήριον κοινωνίαν, στοιχεῖα τὰ ὅποια ἀποτελοῦν συστατικὰ μιᾶς πραγματικῆς συζητήσεως περὶ ένότητας ἀπὸ ὀρθοδόξου ἐπόψεως.

Ἀκόμη, ὅμως, ἡ διεύρυνσις τῆς βάσεως τοῦ ἔργου τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως» σημαίνει καὶ τὴν πρὸς τὰ ἔξω κίνησιν τῶν ὁμολογιῶν, δηλαδὴ τὴν ἔνωσιν τῆς δογματικῆς, τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς καὶ δράσεως μετὰ τοῦ ἱεραποστολικοῦ καθήκοντος αὐτῶν. Εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ τελικοῦ ἀνακοινωθέντος τῆς Αссга, τὸ ὅποῖον ἐπιγράφεται: «ἡ ένότης τῆς Ἐκκλησίας,

38. Πρβλ. πρὸς τοῦτο τὸ δοκίμιόν μου: Les facteurs non théologiques au service de l'Unité de l'Eglise ἐν τῇ ἐκδόσει IDOC: Revue Interconfesionnelle de Documentation No 2 Paris (Seuil) 1969, σελ. 82-94.

ὁ σκοπὸς καὶ ὁ τρόπος» διαβάζομεν: «Ἀπὸ κοινοῦ ἱεραποστολικὰ σχέδια καὶ ἔργα ἔγιναν πλέον πολὺ συχνὰ τεκμήρια τῆς ζωῆς μας, ἀλλὰ θὰ ἡδυνάμεθα νὰ πράξωμεν πολλὰ ἀκόμη εἰς ἐκάστην τοπικῶς περιοχὴν ἀπὸ κοινοῦ μέσῳ τῆς ἱεραποστολικῆς κοινῆς μας κλήσεως καὶ ἀφοσιώσεως. Θὰ πρέπη, ὅμως συγχρόνως σήμερον νὰ ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὴν κλῆσιν τῶν κοινωνιῶν ἐντὸς τῶν ὁποίων ζῶμεν, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσωμεν μαζὶ τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐξετασθοῦν οὕτως ὥστε νὰ συμβάλωμεν εἰς τὴν κατανίκησιν τῆς διασπάσεως, τὴν ὁποίαν ταῦτα προκαλοῦν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνικὴν ζωὴν»³⁹. Τοιαῦται φράσεις ἀποδεικνύουν, ὅτι ἡ μέριμνα διὰ θέματα «κοσμικῆς», κοινωνικῆς φύσεως δὲν εἶναι φθιγὴ πολιτικῆ συζήτησις, οὔτε πολὺ περισσότερον ὑπεκφυγὴ ἀπὸ τοῦ κυρίου, δυσκόλου, θεολογικοῦ καθήκοντος μιᾶς καθαρῶς διομολογιακῆς συζητήσεως, οὔτε ἀκόμη ἔμμεσος τρόπος διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ προσέγγισις μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν δι' ἄλλων τρόπων, διότι δῆθεν ἀπέτυχε ὁ ἐκ παραδόσεως δογματικὸς τρόπος ἀντιμετωπίσεως τοῦ θέματος, ἀλλ' ὀφείλονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ θεολογικῆς, βιβλικῆς ἀπόψεως ἡ προσπάθεια ἐπανενώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν περιλαμβάνει ἀναποφεύκτως μίαν ἐκτεταμένην, εὐρυτέραν πραγματικότητα μὲ πλουσιωτέραν προβληματολογία, ἢ ὁποία ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὰς διηρημένους ὁμολογίας εὐρυτέραν σκέψιν καὶ δράσιν⁴⁰.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους, ἡ ἀξιολόγησις τοῦ θέματος «δίδειν ἀπολογία τῆς ἐν ἡμῖν Ἐλπίδος», ἡ ἐκλογή καὶ ἡ μέθοδος ἐξετάσεως αὐτοῦ, ὡς ἐγένετο, ὀφείλει νὰ εἶναι θετικὴ. Μὴ λησμονῶμεν, ἄλλωστε, ὅτι ἡ ἐπιδιώξις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος διὰ τοῦ ἔργου τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν γένει δὲν ἀπολυτοποιεῖ τὸν σκοπὸν καθ' ἑαυτὸν τῆς ἐνότητος, ἀλλ' ἀπεργάζεται συγχρόνως μέσῳ αὐτοῦ τὴν ἀνακαίνισιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ τὴν δημιουργίαν τῶν προϋποθέσεων πρὸς δυναμικὴν παρουσίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὡς μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως τὸ Τμῆμα Πίστις καὶ Τάξις ἀντεπεκρίθη κατὰ τὸν πλέον θετικὸν δυνατὸν τρόπον.

Βεβαίως, ἀναγνωρίζοντες τοῦτο εἴμεθα ὑποχρεωμένοι καὶ πρὸς ὀφε-

39. Uniting in Hope, Report. Accra 1974. Geneva 1975 (W.C.C. edition), σελ. 123.

40. Διαβάζομεν ἀκόμη εἰς τὸ ἀνακοινωθὲν τῆς Accra: «Ἡ φροντίς μας διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας συμπύπτει μετὰ τῆς φροντίδος διὰ τὴν εὐρυτέραν καὶ πληρεστέραν ἐνότητα τῆς ὁποίας, ὡς πιστεύομεν, ἡ Ἐκκλησία εἶναι κεκλημένη νὰ γίνῃ ἡ ζύμη καὶ τὸ σημεῖον, ὁ πρῶτος καρπὸς καὶ τὸ ὄργανον» καὶ περαιτέρω: «ἐπομένως οἱ χριστιανοὶ ἔχουν ὡς ἀποστολὴν νὰ ἐκπληρώσουν μίαν κριτικὴν, ἐντιμον καὶ συνεπῆ συμμετοχὴν εἰς τὰς προσπάθειας καὶ τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπότητος σήμερον διὰ μίαν πραγματικὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν. Ἄλλ' εἶναι συγχρόνως κεκλημένοι νὰ ἀποδεχθοῦν, νὰ διακηρύξουν καὶ ν' ἀναμένουν τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὅλων τῶν μορφῶν αὐτῆς τῆς κοινωνίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἄδικοι καὶ καταπιεστικοί» (Uniting in Hope αὐτόθι, σ. 90 καὶ 91).

λος τοῦ ἔργου τούτου νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τὴν δυνατὴν ὀρθόδοξον συμβολὴν διὰ μιᾶς ἐποικοδομητικῆς κριτικῆς ὠρισμένων ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν θεολογικῶν τάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐκλαμβάνονται κατὰ ριζοσπαστικὸν μονομερῆ τρόπον δύνανται νὰ βλάψουν τὴν μελέτην καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἐνὸς τοιούτου θέματος ὡς αὐτοῦ τῆς μαρτυρίας τῆς μιᾶς Ἑλπίδος καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸ ἀντίθετον τοῦ προσδοκωμένου, δηλαδὴ νὰ διασπάσουν ἀκόμη περισσότερον τὴν χριστιανικὴν ἐνότητα, λόγῳ τῆς ὑπαρχούσης ἰδεολογικῆς καὶ κοινωνικοπολιτικῆς διαίρεσεως.

β. Ἡ δυνατότης τῆς ὀρθοδόξου συμβολῆς εἰς τὴν μελέτην τοῦ θέματος τῆς ἀπὸ κοινοῦ μαρτυρίας τῆς μιᾶς Ἑλπίδος. Σχεδὸν ὅλοι αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι συμμετέσχον εἰς τὴν μελέτην τοῦ θέματος ἀποδεχθεῖσαι τὴν πρόσκλησιν τοῦ Τμήματος «Πίστις καὶ Τάξις» εὐμενέστατα, ὅπως καὶ αἱ πλείστα τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὑπῆρξεν ἐξ ἀρχῆς ἀνταπόκρισις εἰς τὴν νέαν μέθοδον διομολογιακῆς συζητήσεως ἐντὸς τοῦ εὐρυτέρου περιεχομένου τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος. Εἶναι φανερὸν ὅμως μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, ὅτι ἡ ὀρθόδοξος παράδοσις καὶ μετ' αὐτῆς καὶ ἄλλαι ἐκκλησιαστικαὶ παραδόσεις καὶ θεολογικαὶ ἀπόψεις θὰ πρέπει νὰ συμβάλουν διὰ τῆς κριτικῆς ὑπερβολικῶς τονισθέντων τάσεων ὑπὸ ὠρισμένων θεολόγων.

Πρῶτον, ὡς πρὸς τὸν ὀξύτατον διαχωρισμὸν μεταξὺ ὁμολογεῖν καὶ πράττειν καὶ τὴν σχετικὴν διαίρεσιν τῆς θεολογίας εἰς «διδάσκειν - μανθάνειν» καὶ «ἐνεργεῖν» αὐτὴν ἐπὶ βλάβῃ καὶ παραμελήσει τῆς πρώτης ὡς δῆθεν μόνον δογματικῆς ἢ θεωρητικῆς, καίτοι εἰς πολλὰς περιπτώσεις τοῦτο εἶναι ἀληθές, δὲν πρέπει νὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν θέσιν ταύτην εἰς τὴν ἄκραν μορφήν αὐτῆς εἴτε τῆς θεολογίας τῆς ἐπαναστάσεως, εἴτε τῆς μαύρης θεολογίας. Διότι τοῦτο θὰ ἐσήμαινε μίαν σὺν τῷ χρόνῳ ἀποθεολογικοποίησιν τῆς πίστεως, ἡ ὁποία θὰ ὠδήγει εἰς τὴν ἀνευ σκέψεως καὶ περισυλλογῆς καὶ διακρίσεως τῶν πνευμάτων μὲ πρωταρχικὸν γνώμονα τὸ περιεχόμενον τοῦ Εὐαγγελίου, εἴσοδον εἰς μίαν ἀνθρωποκεντρικὴν, οὐμανιστικὴν δρᾶσιν. Θὰ ἦτο ἐσφαλμένον νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἀπορροφήσεως τοῦ ὅλου περιεχομένου τῆς πίστεως εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ μάλιστα εἰς τὴν κοινωνικὴν ἠθικὴν. Ἡ ἀπόλυτος ἠθικοποίησις τοῦ κηρύγματος, εἴτε ὑπὸ μιᾶς ἀτομικῆς εὐσεβιστικῆς ἠθικῆς, εἴτε ὑπὸ μιᾶς δραστηριότητος κοινωνικῆς ἠθικῆς, σημαίνει τὸν ὑποβιβασμὸν τοῦ μοναδικοῦ καὶ ἀπολύτου χαρακτῆρος τῆς πίστεως ὡς δυνάμειος ἐξηρητημένης ἀπὸ τῆς θείας χάριτος. Ὑπάρχει μία «στιγμὴ» πάντοτε περισυλλογῆς, ταυτότητος ζωῆς καὶ ἀρχῶν πίστεως, μία χαρὰ καὶ ἱκανοποίησις ἐν τῇ πίστει, πρὶν αὕτη γίνῃ καθήκον, ἐντολή, δρᾶσις. Τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον ἀκριβῶς διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ ἔλεγχος, ἡ προετοιμασία πρὸς ἠθικὴν συμμόρφωσιν καὶ δρᾶσιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ἄμεσον καὶ ἐπιβαλ-

λόμενον ἀποτέλεσμα. Θὰ ἦτο εἰς βάρος ἀκριβῶς τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς μία ἀντιστροφή τῶν ὄρων καὶ μία ἀθεολόγητος δρᾶσις, ἀδιάφορον πόσον δικαία καὶ ἐπιβαλλομένη ἐμφανίζεται νὰ εἶναι αὐτὴ εἰς μίαν δεδομένην στιγμήν. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ Αεεγα ἦτο λίαν προσεκτικὴ καὶ δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἀντιστροφήν αὐτήν, τὸ δὲ ἀνακοινωθέν της μαρτυρεῖ περὶ τῆς τελικῆς ἐπιθυμίας τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου νὰ τεθῆ πρῶτον ἡ θεολογικὴ βᾶσις τῆς ἐννοίας τῆς Ἐλπίδος καὶ ἡ χριστοκεντρικὴ αὐτῆς φύσις⁴¹.

Δ ε ύ τ ε ρ ο ν, ὡς πρὸς «τὴν ἐν συσχετίσει Θεολογίαν» θὰ πρέπη νὰ το-
νισθῆ ὅτι τὸ περιβάλλον μορφωτικῆς καὶ κοινωνικοπολιτικῆς φύσεως (context),
καίτοι τοῦτο εἶναι τὸ ἀπαραίτητον δεύτερον στοιχεῖον διὰ τὴν σύλληψιν καὶ ἐνέρ-
γειαν τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος τῆς ἐλπίδος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ
γνώμων ἀπόλυτος καὶ κριτήριον θεολογικῆς σκέψεως. Ἐὰν τοῦτο συμβῆ, τό-
τε ἡ Θεολογία ὄχι ἀπλῶς χάνει τὴν αὐτονομίαν της (τοῦτο δὲν ἐνδιαφέρει
ἀπολύτως), ἀλλὰ τὸ κήρυγμα θὰ εἶναι ἐν τινι μέτρῳ ὑποτεταγμένον εἰς τὰς
ἐντολάς τῆς στιγμῆς καὶ τοῦ χώρου, εἰς τὸν ὁποῖον κηρύττεται, καὶ θὰ ἀποβάλλῃ
τὴν εἰς κάθε περίπτωσιν καὶ περίστασιν διεισδυτικότητά του ὡς τὸ ἐξ ἀποκα-
λύψεως μήνυμα. Βεβαίως, ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀγάπη εἶναι ἐκ φύσεως
συνδεδετοὶ κρίκοι μετὰ τῆς πραγματικότητος τοῦ περιβάλλοντος καὶ δὲν ἔχουν
νόημα ἄνευ τῆς συσχέτισεως αὐτῶν μετὰ τοῦ περιβάλλοντος τούτου. Πλὴν
ὅμως, εἶναι τὸ ἐν κήρυγμα, ἡ μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐλπίς μετὰ τῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία
συνέχει ἡμᾶς πρῶτον ἐντὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, τὰ ὁποία θὰ ἔλ-
θουν εἰς συσχέτισιν μετὰ τῆς πραγματικότητος καὶ ὄχι τὸ ἀντίθετον, διότι
τότε τὸ κριτήριον τοῦ τί θὰ συσχετίσωμεν ἐκάστοτε θὰ κεῖται ἐκτὸς τοῦ
κειμένου (text) τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ τῆς ὁμολογίας πίστεως. Διὰ τοῦτο, ὡς
ὀρθόδοξος, πρέπει κνεῖς νὰ ἐπιμείνῃ, ὅτι ἡ πρώτη συσχέτισις τοῦ κηρύγμα-
τος καὶ τῆς μαρτυρίας τῆς ἐλπίδος γίνεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ αὐτὴ εἶναι
τὸ περιβάλλον τῆς συσχέτισεως τῆς Θεολογίας μετὰ τῆς πραγματικότητος
(contextualization). Μέσῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας καὶ μόνον εἶναι
δυνατὴ ἡ συσχέτισις τοῦ κηρύγματος ἐντὸς τοῦ ἰδιάζοντος περιβάλλοντος εἰς
κάθε ἰδιαιτέρον τόπον καὶ χρόνον. Τοῦτο εἶναι ὑποχρεωτικὸν ὄχι διὰ λόγους
πειθαρχίας καὶ τάξεως, ἀλλὰ διότι τοῦτο ἐπιβάλλεται ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ
κηρύγματος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκκλησιαστικὸν καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινω-
νίας, ἡ ὁποία παρ' ὅλας τὰς τοπικὰς διαφορὰς εἶναι καθολικὴ. Ἐν ἐναντίᾳ περι-
πτώσει θὰ εἴχομεν πρόταξιν τοῦ ἰδιάζοντος τοπικοῦ στοιχείου ἐναντι τοῦ καθο-
λικοῦ στοιχείου τῆς πίστεως καὶ κίνδυνον διαφοροποιήσεως τῆς οὐσίας τοῦ εὐαγ-
γελικοῦ κηρύγματος ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν τοπικῶν πολιτιστικῶν καὶ κοινωνικοπο-
λιτικῶν καὶ φυλετικῶν συνθηκῶν καὶ ἄρα περαιτέρω διαίρεσιν τῶν Ἐκκλησιῶν⁴².

41. Πρβλ. αὐτόθι, σ. 28-32 (Affirmation of Hope in Christ).

42. Ζητῶ συγγνώμην, διότι ὑποσημειῶ ἰδικά μου δοκίμια, ἀλλὰ τοῦτο εἶμαι ὑπο-

Ἀσφαλῶς ἓνα τῶν δυσκολωτέρων ζητημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχε καὶ ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἡ Ἐκκλησία ὡς Καθολικὴ εἶναι νὰ φέρῃ εἰς συσχέτισιν τὸ καθολικὸν τῆς μήνυμα, τὸ γενικὸν καὶ πλήρες, εἰς κάθε τοπικὴν καὶ χρονικὴν ἰδιάζουσαν κατάστασιν, ἰδιαιτέρως σήμερον, ἐποχὴν κοινωνικοπολιτικῆς ἐπαναστάσεως καὶ φυλετικῶν καὶ ἰδεολογικῶν διαιρέσεων. Τὸ θέμα εἶναι σοβαρὸν καὶ λεπτόν. Πρέπει νὰ συμφωνήσωμεν μετὰ τῆς Αἰσρα, ὡς ἐγράφη καὶ ἀνωτέρω εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν συσχέτισιν ταύτην θὰ εἰσηγηθῇ προτεραιότητος, δηλαδὴ θὰ προκρίνῃ τὸ πρωταρχικῶς ἀναγκαῖον καὶ θὰ ἀκολουθήσῃ διαφορετικὴν σειρὰν εἰς τὴν πρόκρισιν τοῦ τί δέον γενέσθαι ἀμέσως, ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἡ μυστηριακὴ ζωὴ καὶ ὁ εὐαγγελικὸς λόγος, δύνανται νὰ ὑποκατασταθοῦν ὑπὸ ἄλλης μερίμνης εἰς τὴν βασικὴν καὶ ἀπόλυτον προτεραιότητά των καὶ εἰς τὴν παροχὴν τῆς μόνης καὶ τῆς αὐτῆς ταυτότητος τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Τρίτον, ταῦτα γράφονται διὰ νὰ ἀποφευχθοῦν αἱ ἀκρότητες τῶν ὑποσημειωθέντων εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον «θεολόγων τῆς ἐπαναστάσεως» καὶ τῆς «μαύρης θεολογίας», οἱ ὁποῖοι ταυτίζουσιν τὸν Θεὸν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ μόνον μετὰ τῶν ἐπαναστάσεων πρὸς ὄφελος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ χαρακτηρίζουσιν τὸν Θεὸν ὡς τελείως ταυτόσημον μετὰ τῆς μαύρης φυλῆς, ὡς τῆς κατ' ἐξοχὴν ἀδίκως καταπιεζομένης. Ἐνταῦθα ἡ «θεολογία ἐν συσχέτισει» ἐγγίζει τὰ ὅρια τῆς οὐσιαστικῆς μεταλλαγῆς τοῦ κηρύγματος εἰς διαφοροποιῶν καὶ διχάζον περαιτέρω τὴν ἀνθρωπότητα μήνυμα. Πάντως, ὑπάρχει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ ἐξτρεμισμού ἓνα καλὸν μάθημα δι' ὅσους κατὰ τὸ παρελθὸν οἰκειοποιήθησαν τὸ κήρυγμα καὶ τὴν θεολογίαν κατ' ἀπόλυτον τρόπον εἰς τὰ ἴδια «καλούπια» πολιτιστικῶς, ἐθνικιστικῶς καὶ φυλετικῶς ἐντὸς μιᾶς στενῆς καὶ ἀποκλειστικῆς παραδόσεως ὡς τῆς ἀνωτέρας καὶ μοναδικῆς, καὶ ἐδίδαξαν ἱεραποστολικῶς ἓνα «ξανθὸν Χριστὸν» ὡς ἓνα παντοδύναμον καὶ κυριαρχικὸν Θεὸν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς τεχνικῆς προόδου κατὰ τὰ ἴδια τῶν ἱεραποστόλων πρότυπα, προσβάλλοντες ἔτσι τὴν ἔννοιαν τῆς καθολικότητος τοῦ κηρύγματος. Ἴσως αἱ ἐξτρεμιστικαὶ αὐταὶ σημεριναὶ στάσεις, ἐμφανεῖς εἰς τὰς συγχρόνους τάσεις τῆς «μαύρης θεολογίας» ἢ τῆς «θεολογίας τῆς ἐπαναστάσεως» νὰ εἶναι ἡ ἀνταπόδοσις εἰς τὰς παρεκτροπὰς ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς καθολικότητος εἰς τὸ παρελθὸν διὰ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος. Εἶναι ἀνάγκη, ὅμως, ὅταν μελετᾷ κανεὶς τὸ θέμα τῆς μαρτυρίας τῆς μιᾶς ἐλπίδος, ὡς ἐγένετο εἰς Αἰσρα, νὰ ἀπο-

χρεωμένους νὰ πράξω διὰ τὸν ἐπιθυμοῦντα ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν νὰ ἔχῃ πληρεστέραν πληροφορίαν περὶ τῆς δυνατότητος κριτικῆς εἰς τὰ διάφορα σημεῖα, τὰ ὁποῖα εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον μόνον ἀπλῶς ἀναφέρονται. Ἐν αὐτῇ, λοιπόν, τῇ ἐννοίᾳ πρβλ. τὸ ἄρθρον μου «Ecclesial Theology» in Context, εἰς τὸ ὑπὸ ἐκδοσιν συλλογικὸν ἔργον «Doing Theology Today», Geneva (W.C.C.) 1975.

φεύγη τὰς ἐπιζημίους ἀκρότητας αὐτὰς καὶ νὰ ὑπενθυμίζη τὴν καθολικότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία δὲν πρέπει νὰ τίθεται ἐν δυσκολίᾳ, λόγω οἰασδῆποτε τοπικῆς διαφοροποιημένης καταστάσεως καὶ τῆς ἐπιθυμίας συσχετίσεως αὐτῆς ἀπολύτως μετὰ τῶν ἰδιαζουσῶν φυλετικῶν καὶ κοινωνικοπολιτικῶν ἐπαναστάσεων ἄνευ διακρίσεως⁴³.

Ἐπομένως, πρέπει νὰ ἀναφερθῶμεν καὶ εἰς τὴν συσχέτισιν τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδος μετὰ τῆς ἐλπίδος, τῆς προερχομένης ἐκ τῶν ἐπαναστάσεων κοινωνικῆς καὶ φυλετικῆς φύσεως πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀδίκως καταπιεζομένων. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ συσχέτισις πρέπει νὰ προκαλῆ σήμερον ἰδιαιτέραν προσοχὴν. Εἶναι δυνατὸν εἰς ἐκτάκτους περιπτώσεις καὶ εἰς μίαν στιγμὴν ἢ στάσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας νὰ εἶναι θετικὴ, ἀλλὰ παρίσταται ἀνάγκη, ὅπως ἐξετασθῶν προηγουμένως ὅλαι αἱ ἄλλαι δυνατότητες ἀποφυγῆς βίας καὶ νὰ γίνῃ καθαρὰ «διάκρισις πνευμάτων» ἀφοῦ ἐξετασθῶν τὰ κίνητρα καὶ ἡ σκοπιμότης μιᾶς δεδομένης ἐπαναστατικῆς καταστάσεως. Πρέπει πάντως νὰ εἴμεθα ἐπιφυλακτικοί, διότι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων μίᾳ ἐπανάστασις τοιαύτης φύσεως ἐμπνέει ἄκραν ἀνθρωποκεντρικότητα, καὶ τρέφει αὐτοπεποιθήσιν καὶ παραπλανητικὴν αἰσιοδοξίαν. Τότε, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν καὶ ὅταν τοῦτο συμβαίῃ «ἡ ἐανάστασις εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἀμέσως ἀντιτιθέμενον εἰς τὴν πίστιν· εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον πιστεύει εἰς τὸν ἄνθρωπον μόνον καὶ τὰς δυνατότητάς του μᾶλλον ἢ εἰς τὸ Αἰώνιον καὶ Ἀπόλυτον»⁴⁴. Διὰ τοῦτο μετὰ προσοχῆς πρέπει κανεὶς νὰ θέτῃ τὴν θεολογίαν ἐν ἀμέσῳ ταυτότητι συσχετίσεως, ἡ ὁποία ἐκφράζεται ὑπὸ τίτλων ὡς π.χ. «Θεολογία τῆς Ἐπαναστάσεως», (ὡς ἐν τῶν ἔργων, τῶν ἐκ τῶν ὑποσημειωθέντων εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον τιτλοφορεῖται). Εἶναι προτιμότερον νὰ ὀμιλῆ κανεὶς περὶ τῆς «θεολογικῆς ἐννοίας τῆς τεχνολογικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως»⁴⁵.

Τέταρτον, πρέπει ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς νὰ τονισθῇ, μετὰ τὴν μελέτην τοῦ θέματος τῆς ἀπὸ κοινοῦ μαρτυρίας τῆς μιᾶς Ἐλπίδος, ὅτι καίτοι διὰ τοῦ θέματος τούτου διευρύνεται ἐπιτυχῶς, ὡς παρεδέχθημεν ἀνωτέρω, ἡ περὶ χριστιανικῆς ἐνότητος βάσις καὶ ἀντιμετωπίζεται αὕτη

43. Πρὸς τοῦτο περισσότερα εἰς τὸ ἄρθρον μου: *Strukturen der Ungerechtigkeit und Kampf um Befreiung* ἐν τῇ «*Oekumenische Rundschau*», Heft 3, Juli 1975, σ. 347-359.

44. Ἡ παρατήρησις ἀνήκει εἰς τὸν Charles West: *Religious, revolutionary and secular man*. Colombo (C.P.C.L.) 1961, σ. 5.

45. Ὅπως εἶναι ὁ τίτλος ἐνὸς δοκιμίου μου: *Le Sens théologique de la revolution technologique et sociale: «Contact»* 19ème année, 3 et 4 trimestze, p. 231-251 1969, ὅπου ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ ἀνεύρῃ περισσότερα πάλιν στοιχεῖα τῆς κριτικῆς θέσεως ἀπὸ ὀρθοδόξου ἀπόψεως εἰς τὸ θέμα τοῦτο. Ἐπίσης βλέπε: Le Guillou, O. Clément, J. Bosc: *Évangile et Révolution*, Paris (Centurion) 1968.

καὶ ἀπὸ ἄλλης σκοπιᾶς πρὸς ὄφελος τῆς ὀρθῆς καὶ πληρεστέρας ἀντιμετωπίσεως αὐτῆς, ἐν τούτοις δὲν παρακάμπτονται τὰ προβλήματα, δύσκολα καὶ ἀκανθώδη, τῆς ἐκκλησιολογίας, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ παραμείνουν ὡς τὸ κύριον μέλημα τοῦ Τμήματος «Πίστις καὶ Τάξις». Θὰ εἶναι πολὺ ἐπιζήμιον διὰ τὴν ὅλην οἰκουμενικὴν ὑπόθεσιν, ἐὰν νέα θεολογικά, ὀρθὰ κατὰ πάντα καὶ σπουδαῖα θέματα, ὡς τὸ τῆς μιᾶς Ἑλπίδος, διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὁποῖου ἤδη ἐξεφράσθη ἡ πλήρης συμφωνία μας, ὑποκαταστήσουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν δύσκολον, ἀλλ' ἀπαραίτητον ἐκκλησιολογικὴν συζήτησιν. Ἰδιαιτέρως, δὲν πρέπει ὁ κοινὸς ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν καταπιεζομένων καὶ ἡ ἀπὸ κοινοῦ μετοχὴ τῶν χριστιανῶν διαφόρων δογμάτων εἰς τὴν συνεχιζομένην πάλην πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν αὐταπάτην, ὅτι ἀποκαθίσταται διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἡ χριστιανικὴ ἐνότης καὶ ἐμφανίζεται μία νέα ἔννοια ἐνότητος ἐν τῇ πράξει τῆς καθολικότητος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ καθολικότης αὕτη, ἰδίως ἡ ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς Πνευματολογικῆς βάσεως, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει τὴν χαρισματικὴν ἔννοιαν τῆς ἐνότητος, τὴν παρέχουσιν θετικὰς ἀξιολογήσεις τῆς ποικιλομορφίας, κατὰ τόπους, τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας καὶ τείνει νὰ ὑπερβῇ τὰ αὐστηρὰ νομικὰ σχήματα τῶν σχολαστικῶν προτύπων, ἔχει καὶ πρέπει νὰ διατηρήσῃ καθαρὰ, ἰδιαιτέρα ἐξωτερικὰ σημεῖα καὶ τύπους καὶ πολὺ περισσότερον κοινὴν διδασκαλίαν περὶ τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς πίστεως καὶ τῶν μυστηρίων ὡς γνωρισμάτων τῆς Μιᾶς Καθολικῆς Ἐκκλησίας⁴⁶.

Πέμπτον, καὶ τελευταῖον, ὡς πρὸς τὰς πιθανὰς ἀκρότητας ἐνὸς χριστιανικοῦ κεκαλυμμένου «οὐμανισμοῦ» (Humanum) πρέπει νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ὁ νέος ἄνθρωπος, «ὁ καινὸς ἄνθρωπος ἐν Χριστῷ» δὲν πρέπει νὰ προσδιορίζεται ἀμέσως ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς εὐκόλως γενικευομένης χριστολογίας ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ Ἐνσάρκωσις ἀποτελεῖ, αὐτομάτως τρόπον τινά, καταξίωσιν κάθε πρὸς τὰ πρόσω ἐξελικτικῆς προσπαθείας τοῦ ἀνθρώπου, ἢ κάθε ἐπιτυχίας ἀπελευθερώσεως ἢ ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης. Καίτοι, ταῦτα ἀποτελοῦν μέρος τοῦ ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς πίστεως θεωρουμένου ἀνθρωπισμοῦ, ἐν τούτοις διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ καινοῦ ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖται ἡ μετοχὴ εἰς τὴν θεωθεϊσαν φύσιν τοῦ Χριστοῦ. Ἡ θέωσις βεβαίως σημαίνει καὶ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ τελείου ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ τῆς μέσῃ τῆς χριστιανικῆς ἐντὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας καὶ διὰ τῶν μυστηρίων καὶ τοῦ Λόγου ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐνσυνειδήτως καὶ ἐν μετανοίᾳ.

Ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀπαιτεῖται προσεκτικὴ «διάκρισις τῶν πνευμάτων», διὰ νὰ καταφανῆ ποῖα στοιχεῖα ἐκ τοῦ γενικῶς παρατηρουμένου ἐν ἐξελίξει «οὐ-

46. Περὶ τούτου ἐν λεπτομερεῖᾳ πρβλ. τὴν συμβολὴν μου εἰς τὸ συλλογικὸν ἔργον *What Unity implies. Six essays after Uppsala*, Geneva (W.C.C.) 1969 ὑπὸ τὸν τίτλον. *The Pneumatological Aspect of the Catholicity of the Church*, σελ. 9-31

μανισμοῦ) εἶναι παράγοντες πραγματικῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ. Πάντως, θὰ πρέπη νὰ λεχθῆ ὅτι καὶ ἐντὸς μιᾶς κοινωνίας, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν παρατηρεῖται κοινωνικὴ ἀδικία, ὅπου ὑπάρχει εὐημερία, ὅπου ἔχουν ἐξαλειφθῆ αἱ φυλετικαὶ διακρίσεις καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει κατακτήσει πλήρως τὴν ἐλευθερίαν του (καίτοι τοῦτο εἶναι μία εὐκολοῦς αἰσιοδοξία) «ὁ καινὸς ἄνθρωπος ἐν Χριστῷ» δὲν εἶναι ἀκόμη πραγματικότης, ἴσως δὲ εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν περιπτώσεων αὐτῶν νὰ ἀπαιτῆται μεγαλυτέρα προσπάθεια πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ.

Αἱ ὑπὸ κριτικὴν θεωρηθεῖσαι ἀνωτέρω σύγχρονοι θεολογικαὶ τάσεις ἀποτελοῦν θέσεις ὀρισμένων θεολόγων καὶ εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν ἀντιπροσωπεύουν τὴν κυρίαν γραμμὴν τῆς «Πίστewος καὶ Τάξεως». Εἰς Ἀσσυρία, αἱ τάσεις αὐταὶ ἀντεπροσωπεύθησαν, συνέβαλον μάλιστα εἰς μερικὰς περιπτώσεις εἰς ἔντονον καὶ ἐνδιαφέρουσαν συζήτησιν, ἀλλ' εἰς τὸ τελικὸν ἀνακοινωθὲν γίνεται φανερόν καὶ πάλιν, ὅτι ἡ ἀμετακίνητος ὀρθὴ θεολογικὴ βάση τῆς Ἑλπίδος δὲν ἐπιτρέπει ἀντιστροφὴν τῶν ὅρων καὶ πρόταξιν τοῦ Humanum καὶ τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ ἀγῶνος τῆς καθαρᾶς χριστιανικῆς, ἐκκλησιαστικῆς προϋποθέσεως καὶ ζωῆς.

Θὰ πρέπη δὲ νὰ προστεθῆ, ὅτι καὶ ὁ τוניσμός τῆς ἀνάγκης μετοχῆς τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν συνεχιζομένην προσπάθειαν πρὸς κοινωνικὴν δικαιοσύνην καὶ ἀπελευθέρωσιν τῶν οἰκονομικῶς, πολιτικῶς καὶ φυλετικῶς καταπιεζομένων, ὅπως ἔγινεν εἰς Ἀσσυρία καὶ ὅπως γίνεται καὶ εἰς τὰς ἄλλας δραστηριότητος τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἔχει ἐπίσης καθαρὰν τὴν προέλευσιν ἐκ τοῦ χριστιανικοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος καὶ δὲν ταυτίζεται ἢ ἀκόμη σχετίζεται μὲ οἰανδήποτε εἰδικὴν πολιτικοοικονομικὴν ἰδεολογίαν, λόγῳ τυχόν συμπτώσεως τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν. Ἐὰν ὅμως ἕνας γνωστός ὡς ἐκ τῆς στάσεώς του ρασιστής τῆς Ν. Ἀφρικῆς πολιτικῶς τοποθετημένος καὶ συγκεντρῶνων ὅλην του τὴν δραστηριότητα καὶ σκέψιν ἐναντίον μιᾶς ἐπαναστατικῆς ἰδεολογίας, ὅπως συμβαίνει μὲ μερικὸς εὐαγγελικὸς εἰς τὴν Δύσιν, κατηγορῆ ἐπὶ συμμαχίᾳ μετ' αὐτῆς τὸ κοινωνικὸν Εὐαγγέλιον, ὅπως ὑπογραμμίζεται ἢ εὐθύνη τῆς κηρύξεως καὶ δραστηριοποιήσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀσσυρία συνελεύσεως καὶ ἄλλων συνελεύσεων ἐντὸς τῆς σημερινῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, τότε ἡ κριτικὴ αὐτὴ ὀφείλεται ἀπλῶς εἰς τὴν ἰδικὴν του στάσιν καὶ τοποθέτησιν, ἢ ὁποία εἶναι πολιτικῶς προδιατεθειμένη νὰ συνταυτίζῃ εὐκόλως κάθε ἐν προκειμένῳ ἀναπόφευκτον σύμπτωσιν.

Ἀπὸ θετικῆς ὅμως ἐπόψεως καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πιθανὴν ἐπίδρασιν τῶν τάσεων αὐτῶν εἰς τὴν συστηματικὴν θεολογίαν, ἡ Ἀσσυρία ἀπέδειξεν αὐτό, τὸ ὁποῖον ἔχει γίνει πλέον σαφές, ὅτι ὅλαι αὐταὶ αἱ τάσεις μιᾶς «θεολογίας ἐν συσχετίσει μετὰ τοῦ πολιτιστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος» (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο γεγονός διὰ τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν ὅλων τῶν ἐποχῶν) ἐπιβάλλουν προέκτασιν καὶ ἐπέκτασιν τῶν διαφορόντων αὐτῆς, ἄρα καὶ τῶν εἰδικῶν μαθημάτων τῆς ἐντὸς μιᾶς ἀνανεουμένης θεολογικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἀπὸ ἐτῶν τώρα, εἰς τὰ Πανεπιστήμια, ὅπου τοῦτο ἐπιτρέπεται, π.χ. εἰς Γερμανίαν, φοιτηταὶ τῆς Θεολογίας ὄλονέν καὶ περισσότερον περιλαμβάνουν εἰς τὸν ἐπίσημον κατάλογον τῶν μαθημάτων τῆς ἐπιλογῆς των, μὴ θεολογικὰ μαθήματα, τὰ ὅποια ὅμως λόγῳ τῆς ἀνάγκης συσχετίσεως τῆς Θεολογίας παρουσιάζονται ἀπαραίτητα σήμερον. Διὰ τοῦτο, ἀπαιτεῖται πλέον προσθήκη τῶν μαθημάτων αὐτῶν εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τῆς συστηματικῆς Θεολογίας. Εἶναι προφανές, ὅτι τὰ μαθήματα αὐτά, ὅπως τῆς καθαρᾶς Κοινωνιολογίας (ὄχι μόνον δηλαδὴ τῆς χριστιανικῆς τοιαύτης) καὶ τῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς, τῆς φιλοσοφίας τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας καὶ ἀκόμη τῆς πολιτειολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου ἐν γένει, πρόκειται αὐτὴν τὴν στιγμήν νὰ χαρίσουν εὐρύτερον, ἀλλὰ καὶ ἀπολύτως ἀπαραίτητον ὑπόβαθρον εἰς τοὺς θεολογοῦντας τῆς νέας γενεᾶς. Εἰς τὰς σκέψεις αὐτὰς ἐνέβαλε διὰ μίαν ἀκόμη φοράν ἡ καθαρὰ θεολογικὴ συζήτησις, ὅπως ἔλαβεν αὐτὴ χώραν εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν Συνέλευσιν τῶν μελῶν τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως εἰς Accra.

γ. Ἡ νέα μέθοδος τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως καὶ ἡ συνεχίσις τῆς μελέτης τῶν κλασσικῶν θεμάτων τῆς Ἐκκλησιολογίας. Τὰ ἀνωτέρω ἐγράφησαν ὄχι ὡς κριτικὴ τοῦ συνεδρίου καὶ τῶν πορισμάτων τῆς Accra. Διότι, ὡς ἤδη ἐτονίσθη, ἡ ἐπιτυχία τοῦ συνεδρίου τούτου εἶναι ἡ ταυτόχρονος μετὰ τοῦ θεολογικοῦ θέματος «δίδειν μαρτυρίαν τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος» τελικὴ ἀποδοχὴ τῶν πορισμάτων κοπιώδους ἔργου, τὸ ὅποιον ἐγένετο ἐπὶ ἔτη ἐπὶ τῶν τριῶν κυρίων θεμάτων τῆς ἐκκλησιολογίας ἀπὸ διομολογιακῆς ἐπόψεως καὶ ἡ ὑπογράμμισις τῶν συγκλινουσῶν τάσεων ὡς πρὸς τὰ θέματα ταῦτα, ἦτοι τοῦ Βαπτίσματος, τῆς Θ. Εὐχαριστίας καὶ τῆς Ἱερωσύνης⁴⁷. Περὶ τούτου θὰ ἐχρειάζετο ἓνα ἄλλο ἄρθρον κριτικῆς ἀναλύσεως καὶ ἀξιολογήσεως. Ἐνταῦθα πρέπει μόνον νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι ἡ «Πίστις καὶ Τάξις» ἀποδεικνύει δι' αὐτοῦ, ὅτι παρὰ τὴν νέαν μέθοδον μελέτης συνεχίζει τὸ ἔργον τῆς διαδογματικῆς οἰκουμενικῆς συμμελέτης, ἡ ὁποία παρέχει εἰκόνα τῆς ἐπιτελεσθείσης προόδου εἰς τὸ κύριον θέμα τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος. Αὐστηραὶ καὶ δύσκαμπτοι κατὰ τὸ παρελθὸν θέσεις, ἰδίως τῶν δυτικῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων, ἐμφανίζονται τώρα πολὺ πλέον ἐπιδεικτικαὶ συζητήσεως ἀπὸ ὀρθοδόξου ἐπόψεως. Τὸ κυριώτερον εἶναι, ὅτι κατέστη πλέον συνειδήσις, ὅτι τὰ θέματα ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξετάζωνται μεμονωμένως, ὡς ἔπραξεν εἰς τὸ παρελθὸν ἡ συγκριτικὴ πολεμικὴ ὁμολογιακὴ θεολογία, ἀλλ' ἐν ἀμέσῳ ἐξαρτήσῃ ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ πάντα λαμβάνουν τὸ πραγματικὸν των νόημα. Τοῦτο

47. Βλέπε τὸ ἔτερον ἀνακοινωθὲν τῆς Accra, τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τὸν τίτλον «One Baptism, One Eucharist, and a mutually recognised Ministry, Three agreed statements». Faith and Order Paper No 73. Geneva (W.C.C.) 1975.

ἀποτελεῖ πρόοδον καὶ ὀφείλεται, ἐν τινι μέτρῳ, εἰς τὴν ἔμμοιήν κυρίως τῶν ὀρθοδόξων θεολόγων καὶ ἀντιπροσώπων εἰς τὸ ἔργον τῆς «Πίστewος καὶ Τάξεως».

Αἱ εἰς τὴν προηγουμένην παράγραφον παρατηρήσεις ἐγένοντο, διότι εἰς τὴν Αccra καὶ μετέπειτα ἐνεφανίσθησαν τάσεις, αἱ ὁποῖαι φανερόνουν μείωσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος μερικῶν ἐκ τῶν μελῶν, καθὼς κατόπιν καὶ ἄλλων ἐργασθέντων εἰς τὰ θέματα ταῦτα θεολόγων, περὶ τὴν συνέχισιν κατὰ τὸν αὐτὸν ἔντονον τρόπον τῆς μελέτης ταύτης ἐπὶ αὐστηρᾶς θεολογικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως. Ἴσως τοῦτο νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς νέας μεθόδου διὰ τῆς μελέτης τῆς μαρτυρίας τῆς μιᾶς Ἐλπίδος, ἴσως ὅμως ἀκόμη καὶ εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν ἀκτιβιστῶν τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς ἐντὸς τοῦ σημερινοῦ κόσμου, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἀπορροφῶν εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν τὴν ὅλην οἰκουμενικὴν συζήτησιν. Πάντως, ὑπάρχει, ὡς μὴ ὄφειλε, αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἕνας κ ο ρ ε σ μ ό ς, κατόπιν τῆς μακροχρονίου μελέτης τῶν ἐκκλησιολογικῶν θεμάτων καὶ ἐντὸς τοῦ Τμήματος τῆς Πίστewος καὶ Τάξεως. Διότι, καὶ μὲν αἱ συγκλίνουσαι τάσεις κατέστησαν ἐμφανεῖς, ἀλλὰ καὶ αἱ διάφοροι θέσεις ἀπεκρυσταλλώθησαν σαφῶς καὶ πολλοὶ παρατηροῦν ὅτι δὲν βλέπουν πῶς π.χ. περαιτέρω εἶναι δυνατὸν νὰ τεθῇ τὸ πρόβλημα τῆς Ἱερωσύνης.

Ἀντιθέτως, ἀπὸ ὀρθοδόξου ἐπόψεως, πρέπει νὰ ὑποστηριχθῇ αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἢ προτεραιότης τῶν θεμάτων τούτων καὶ μελλοντικῶς εἰς τὸ Τμήμα Πίστewος καὶ Τάξεως μὲ παράλληλον ἐξέτασιν θεολογικῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα διευρύνουν τὴν βᾶσιν τῆς συζητήσεως καὶ προετοιμάζουν καλύτερον τὸ θεολογικὸν κλίμα τῶν διομολογιακῶν συζητήσεων, ὡς ἐγένετο κατὰ τὴν τελευταίαν συνέλευσιν τῶν μελῶν αὐτῆς. Τοῦτο εἶναι ὄχι μόνον ἐπάναγκες, ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβλημένον τώρα, διότι ἐφθάσαμεν εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον, μετὰ τὰς συγκλινούσας κατευθύνσεις τοῦ τελευταίου ἀνακοινωθέντος «Ἐν βάπτισμα, Μία Θ. Εὐχαριστία, Μία ἀπὸ κοινοῦ ἀναγνωριζομένη Ἱερωσύνη», νὰ θέσωμεν ἐπὶ τάπητος τὰ λεπτὰ θέματα τῆς μακροχρονίου συζητήσεως καὶ μετὰ τὰς γενικὰς συμφωνίας περὶ τῆς οὐσίας τῶν προβλημάτων νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὸ δεῦτερον κρίσιμον στάδιον διὰ τῆς ἐξετάσεως τοῦ τί ἀπαιτεῖται πρὸς προαγωγὴν τῆς ὀργανικῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος ἢ καλύτερον τῆς ἀναστηλώσεως αὐτῆς. Ἴσως, ὁ «κορεσμός» μερικῶν καὶ ἡ ἀμυχανία νὰ προέρχονται ἐκ τῆς διστακτικότητος νὰ προχωρήσουν εἰς τὸ στάδιον τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ ὀρθόδοξοι καλοῦνται νὰ συμβάλουν τὰ μέγιστα.

Πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅμως, τοῦτον πρέπει καὶ ἐκ μέρους μας νὰ γίνῃ σοβαρὰ θεολογικὴ προεργασία καὶ νὰ ἐπιδειχθῇ ἡ πραγματικὴ πνευματικότης τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως. Διότι αὕτη μᾶς ἐπιβάλλει αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἔμμοιήν εἰς τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὑπερνικᾷ τὸ ἀδιέξοδον παρομοίων συζητήσεων διὰ τοῦ τονισμοῦ τῆς συνεχείας τῆς ἀδιασπάστου ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ὡς τοῦ μόνου ἀθθεντικοῦ κριτηρίου τῶν ἀναγκαίων γνωρισμάτων,

στοιχείων και ὀργάνων τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος. Τὸ εὐπαθὲς σημεῖον ἐνταῦθα εἶναι τὸ ὅτι πολλὰς φορὰς ὀρθόδοξοι, λόγῳ τοῦ δικαιολογημένου ζήλου τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ὀρθοδόξου ἀληθείας, χρησιμοποιοῦν ὁμολογιακὴν θεολογίαν, ὀρισμούς καὶ μεθόδους μὴ ὀρθοδόξων προτύπων καὶ θεολογικῶν σχολῶν, τὰς ὁποίας καὶ οἱ ἴδιοι οἱ δυτικοὶ θεολόγοι ἔχουν κατὰ μέγα μέρος ἐγκαταλείψει, διὰ νὰ πολεμήσουν αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἐδάφους. Πρέπει νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου δὲν θὰ συμβάλωμεν εἰς τὴν λεπτὴν διομολογιακὴν συζήτησιν τίποτε τὸ ἰδιαίτερον ὡς ὀρθόδοξοι καὶ δὲν θὰ βοηθήσωμεν τὴν ἐντὸς τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως» διομολογιακὴν συζήτησιν ἀπὸ τὸ τυχὸν ἀδιέξοδον, εἰς τὸ ὁποῖον τὴν ὀδηγοῦν ἀκριβῶς τὰ πρότυπα καὶ αἱ θεολογικαὶ μέθοδοι ἑτεροδόξων τινῶν, αἱ ὁποῖαι ἀκόμη δυστυχῶς κυριαρχοῦν λόγῳ τῆς περιορισμένης καὶ διστακτικῆς συμμετοχῆς τῶν ὀρθοδόξων ἐν τῷ συνόλῳ των.

Πρέπει, λοιπόν, νὰ συνεχισθῇ ἀμείωτον τὸ διομολογιακὸν ἔργον τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως κατ' ἄλλον τρόπον. Οἱ ὀρθόδοξοι πρέπει νὰ ὑποστηρίξουν τὰ σαφῆ στοιχεῖα τῆς ὀργανικῆς ἐνότητος διὰ μιᾶς χαρισματικῆς ἐκκλησιολογίας. Ἀσφαλῶς, ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ, διὰ νὰ φέρωμεν ἐν ἀπλῶς παράδειγμα, καὶ ὁ ἐπισκοπικὸς βαθμὸς εἶναι βασικὴ προϋπόθεσις τῆς ἐνότητος ταύτης, ἀλλ' ἐξαρτᾶται πῶς θὰ παρουσιασθῇ τοῦτο εἰς τὴν νέαν φάσιν τῶν συζητήσεων. Μήπως ὡς μία λατινικὴ θεωρία, χωρὶς ἀπλῶς τὴν ἀνάγκην τοῦ Πρωτείου τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, ὁπότε καθιστῶμεν τὸ ἀδιέξοδον ἀκόμη μεγαλύτερον διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἀτομικῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καὶ τῆς κατ' οὐσίαν, ποιοτικῆς διαφοροποιήσεως τοῦ ἱερατείου ἀπὸ τοῦ λοιποῦ σώματος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος διὰ νὰ περιπέσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν ἀθέμιτον δυαλισμὸν (Κλήρος - Ἐκκλησία καὶ λαϊκοί), ἢ ἐπὶ τέλος θὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι ἐνώπιον τοῦ κληρικαλισμοῦ ἄλλων ὁμολογιῶν θὰ ὑποστηρίξωμεν κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον τὴν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ καὶ μόνον ἐν αὐτῇ καὶ ἀπολύτῳ ἐξαρτήσῃ ἀπ' αὐτῆς ἀποστολικὴν διαδοχὴν ἐν τῷ πληρώματι αὐτῆς, τοῦ ὁποίου σαφῆ, ἀπαραίτητα καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖα οὐσιαστικὰ στοιχεῖα εἶναι τὸ ἱερατεῖον μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἐπίσκοπον μὲ τὸ ποιμαντορικὸν κῦρος, ποῦ τοῦ παρέχει ἡ τοιαύτη χαρισματικὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεά, ἢ συνέχουσα διὰ τῆς χάριτος τὴν Μίαν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν;

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἢ ἐσχατολογικὴ προϋπόθεσις, ἢ ὁποία μετ' ἐμφάσεως ἐπανεμφανίζεται εἰς τὴν Δυτικὴν θεολογίαν, πρέπει νὰ χαιρετισθῇ ὡς θετικὸς παράγων περαιτέρω προωθήσεως τῆς συζητήσεως τῶν ἀκανθωδῶν ἐκκλησιολογικῶν προβλημάτων. Τί εἶναι ἄλλο ἢ λειτουργικὴ ὀρθόδοξος ζωὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, εἰμὴ μία συνεχῆς προσμονὴ τοῦ Χριστοῦ ὡς Κυρίου τῶν πάντων κατὰ τὴν ἔλευσίν του καὶ πάλιν εἰς τὸ τέλος τῶν αἰώνων; Ἐσχατολογικὴ ἀναμονή, ἢ ὁποία ὅμως λειτουργικῶς λαμβάνει ἡδὴ χώραν ἐδῶ καὶ τώρα ἐπ' ἐλπίδι, διὰ τοῦ ἀρραβῶνος τοῦ Πνεύματος. Τοῦτο κα-

θιστᾶ τὴν ὀρθόδοξον θεολογίαν ὡς τὴν πλέον ἐσχατολογικῶς προδιατεθειμένην ὄλων τῶν ἄλλων παραδόσεων καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴ θέτει τὰ αὐτὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησιολογίας κατ' ἄλλον τρόπον.

Τέλος, ἡ ὑποστήριξις τῆς Παραδόσεως ὡς τοῦ δυναμικοῦ κατ' ἐξοχὴν στοιχείου τῆς συνεχείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας δὲν πρέπει νὰ γίνεταί κατὰ τὰ ξένα πρότυπα «τῶν πηγῶν τῆς ἀποκαλύψεως», ἀλλὰ βαθύτερον ὡς τῆς ἐσωτερικῆς δυνάμεως, τῆς δωρεᾶς τοῦ Πνεύματος, τὸ ὅποῖον θεμελιοῖ ἐσαεὶ τὴν ἀδιάσπαστον συνέχειαν τῆς αὐτῆς πίστεως διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἐν αὐτῇ τῇ ἐννοίᾳ, οἱ ὀρθόδοξοι εἶναι ἐκεῖνοι, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς λειτουργικῆς Ἐσχατολογίας των, οἱ ὅποιοι θὰ τονίσουν τὴν μελλοντικὴν διάστασιν τῆς παραδόσεως ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε τοῦ παρελθόντος τῆς μιᾶς κοινωνίας τῆς πίστεως, διὰ νὰ διασώσουν τὴν διομολογιακὴν συζήτησιν ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδον τοῦ «ἱστορισμοῦ» καὶ τῆς «ἐπαναλήψεως», διὰ τὸ ὅποῖον κατηγορεῖται ἡ ἐσφαλμένως ὑποστηριζομένη καὶ μονομερὴς ἄποψις τῆς στατικῆς ἐννοίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως ὡς ἱστορικῶς, παρελθούσης καὶ στερεοτύπως, ἐπαναλαμβανομένης καὶ μὴ ἀνανεουμένης εἰς τὸ φῶς τῆς ἐσχατολογικῆς τῆς διαστάσεως.

Ἐπανερχόμενοι, διὰ νὰ κατακλείσωμεν τὴν κριτικὴν ἐπισκόπησιν τοῦ μελλοντικοῦ ἔργου τοῦ Τμήματος «Πίστεως καὶ Τάξεως» καὶ τὸ ὅλον θέμα τῆς μαρτυρίας τῆς μιᾶς ἐλπίδος ἀπὸ κοινοῦ, ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι πρέπει νὰ ὑποστηρίζουν τὴν ἐντονωτέραν συνέχισιν τῶν θεμάτων ἐκκλησιολογίας, ἀφοῦ ἀποδεχθῶν, ὡς ἤδη ἐγράφη ἀνωτέρω, εὐμενῶς καὶ τὴν νέαν μέθοδον ἐργασίας διὰ τῆς ἐκλογῆς εὐρυτέρων θεολογικῶν θεμάτων ὡς ἐγένετο εἰς Accra. Τοῦτο πρέπει νὰ τονισθῇ ἰδιαίτερος ἐν ὄψει τῆς Ε' Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς Nairobi τῆς Kenya κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ τρέχοντος ἔτους, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατόν, λόγῳ τῆς ἐμφάσεως εἰς τὸν ἀπελευθερωτικόν, δίκαιον ἀγῶνα, νὰ παραμεληθοῦν τὰ θέματα ταῦτα καὶ νὰ μὴ εὔρουν τὴν προτεραιότητά των εἰς τὸ πρόγραμμα μελέτης καὶ δράσεως τοῦ Τμήματος Πίστεως καὶ Τάξεως κατὰ τὴν ἀρχομένην μετὰ τὴν Γεν. Συνέλευσιν αὐτὴν νέαν ἐξαετιαν τῆς ζωῆς τοῦ Συμβουλίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(Κατ' ἐπιλογὴν)

Ἐκ τῶν ὑποσημειωθέντων ἔργων ἐπελέγησαν τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν πίνακα κατωτέρω πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐπιθυμούντων νὰ μελετήσουν περαιτέρω τὸ θέμα τῆς Ἐλπίδος, τῶν τάσεων εἰς τὴν σύγχρονον συστηματικὴν Θεολογίαν καὶ τῶν ἐπιδράσεων αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως».

Α. Διὰ τὴν μελέτην τοῦ θέματος τῆς Ἐλπίδος ὡς ἐγένετο εἰς Accra, τὸ ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν τοῦ συνεδρίου ὑπὸ τὸν τίτλον:

1. *Uniting in Hope. Commission on Faith and Order, Accra 1974.* Geneva (W.C.C.) 1975. Γερμανικὴ ἐκδοσις: Accra 1974. Stuttgart (Ev. Missionsverlag) 1975. Ἐκδότης G. Müller - Fahrenheit.

- Διὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς μελέτης τοῦ θέματος τὸ σύντομον ἔργον τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Τμήματος Πίστεως καὶ Τάξις:
2. Lukas Vischer, *Accounting for the Hope that is in us*. The Univ. of Chicago (The Disciples Divinity House) 1972. Γερμανικὴ ἔκδοσις: *Rechenschaft über die Hoffnung*. Zürich (Theologischer Verlag) 1972.

B. Διὰ τὰς θεολογικὰς προϋποθέσεις τοῦ θέματος, καθὼς καὶ τὰς συγχρόνους τάσεις εἰς τὴν συστηματικὴν θεολογίαν, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν μελέτην αὐτοῦ τὰ ἔργα:

 1. J. Moltmann, *Theologie der Hoffnung*. München (Kaiser) 1965.
 2. J. Moltmann, *Hope and Planning*. London (S.P.C.K.) 1971.
 3. R. Alves, *A Theology of Human Hope*. Washington (Corpus Books) 1969.
 4. G. Gutierrez, *Theology of Revolution*. New York (Orbis Press) 1973.
 5. J. Cone, *A Black Theology of Liberation*. Philadelphia (J. B. Lippincott) 1970.
 6. J. Cone, *Black Theology and Black Power*. New York (Seabury Press) 1969.
 7. O. Jenkins, «Concerning theological Reflection», *Study Encounter*. No 3, Geneva (W.C.C.) 1971.
 8. *Learning in Context, The Search for Innovative Patterns in Theological Education*. London (New Life Press) 1973.
 9. O. Dayson, «Dogmatic or Contextual Theology», *Study Encounter No 29*, Geneva (W.C.C.) 1972.
 10. *Doing Theology Today*. A Symposium by P. Minear - B. Cooke - J. Cone - C. S. Song - G. Saute - N. Nissiotis ὑπὸ ἔκδοσιν ἀρχᾶς 1976. Εἰς τὴν γερμανικὴν ὑπὸ Kaiser Verlag - München ἐπίσης ἀρχᾶς 1976.

Γ. Διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐργασίας τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως» καὶ τὴν νέαν μεθοδολογίαν κατὰ τὰ τελευταῖα 10 ἔτη, τὰ ἔργα:

 1. *New Directions in Faith and Order*. Report of the Bristol Meeting of the Commission 1967. Geneva (W.C.C.) 1968.
 2. *Reflections on the Methods of Faith and Order Study*. «Minutes of Accra» Geneva (W.C.C.) 1974, σ. 66 κ.έ.

Πρὸς ἀξιολόγησιν τῶν νέων μεθόδων προβλ. τὰ ἀνωτέρω μετὰ τῆς ἐργασίας τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως» κατὰ τὰς προηγουμένας δεκαετηρίδας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δύο ἔργων:

 1. *A Documentary History of Faith and Order Movement (1927-1963)*. Ἐκδότης: Lukas Vischer. Missouri (St. Louis Press) 1963.
 2. J. Skoglund and R. Nelson, *Fifty years of Faith and Order*. New York (Inter-seminary Movement Publication) 1963.

Δ. Διὰ τὴν εὐρυτέραν θεολογικὴν ἔννοιαν τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος:

 1. Τὰ πορίσματα τοῦ Συνεδρίου τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως» εἰς Louvain τὸ θέρος τοῦ 1971.

Louvain 1971. Geneva (W.C.C.) 1971. Εἰς τὴν γερμανικὴν Löwen 1971 Stuttgart (Ev. Missionsverlag) 1971, ἐκδότης K. Raiser, καθὼς καὶ τὴν μονογραφίαν αὐτοῦ: «Unity of the Church — Unity of Mankind», *Study Encounter No 6* Geneva (W.C.C.) 1972. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου Χρ. Γιανναρᾶ: Ἡ Ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ Ἐνότητα τῆς Ἀνθρωπότητος. Ἀθήνα 1972.

 2. Τὴν συλλογικὴν ἔκδοσιν:

«What Unity Implies». *Six essays after Uppsala*. N. Nissiotis - E. Schlink - K. Skyds-gaard - L. Vischer - R. Nelson - L. Newbegin. Geneva (W.C.C.) 1969.

 3. Τὴν συλλογικὴν ἔκδοσιν:

«What Kind of Unity?» *Faith and Order Paper No 69*. L. Vischer - R. Beaupère - J. - M. Bonino - I. Bria - P. Crow - G. Moede - N. Ehrenström. Geneva (W.C.C.) 1974.